

Text prošel recenzním řízením.

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021620841
Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

Copyright © Petr Bednařík 2006

ISSN 1801-5999

Obraz politické situace Polska v českém tisku na přelomu 60. a 70. let

---

PETR BEDNAŘÍK, FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD UNIVERZITY KARLOVY

Abstract

The text analyses the way the Czech press reflected the political situation in Poland at the turn of the 1960s and 1970s. In 1968 the Polish students protested against the restriction on the freedom of expression. The police intervened against them roughly. The Czech press tried to inform about the events in Poland. The Czech reporters were sent to Poland. But their work was made impossible by the Polish authorities and they were forced to return home. The Czech dailies had to publish the news of the press agencies. At the end of 1970 the Polish labour protested against the bad economic situation in Poland. There were changes in the Communist Party. The Czech dailies evaded to publish their own commentaries to the political situation in Poland at the turn of 1970 and 1971. Only the commentaries of the Polish daily Trybuna Ludu were publicized. They changed according to the development in the Communist Party in Poland. The political and economic situation in Poland was misrepresented by the Czech daily press.

Keywords: Czech press, Poland, communism, Polish politics, freedom of speech

KONTAKT NA AUTORA A PODĚKOVÁNÍ

---

bednarikpetr@seznam.cz

---

1. POLSKÉ STUDENTSKÉ PROTESTY V ČESKÉM TISKU OD BŘEZNA DO KVĚTNA 1968

Situace médií v Československu v první polovině roku 1968

V době polských studentských protestů oficiálně v Československu stále ještě existovala cenzura, ale prakticky již neovlivňovala podobu tisku.¹ V roce 1966 byl cenzurní úřad Hlavní správa tiskového dohledu přejmenován na Ústřední publikační správu. Cenzura byla zanesena do zákona č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Ústřední publikační správa (ÚPS) představovala veřejný orgán, jehož rozhodnutí mohla být napadena a řešena soudní cestou. ÚPS si nevybudovala nijak silné postavení. Neměla pravomoc zakazovat zveřejnění politicky nevyhovujících materiálů, mohla na ně pouze upozornit. V atmosféře uvolňování politických i kulturních poměrů odmítali šéfredaktoři naslouchat názorům cenzurních úředníků a uveřejňovali materiály navzdory upozornění publikační správy.

Od února 1968 již novináři otevřeně prosazovali požadavek na zrušení cenzury. Dubčekovo vedení KSČ si uvědomovalo, že stávající systém kontroly médií je zcela nevhodný v situaci, kdy i strana hovořila o demokratizaci společnosti. Předsednictvo ÚV KSČ 4. března 1968 odmítlo předběžnou cenzuru a cenzurní aktivity převedlo do pravomoci Ministerstva kultury.

Proti cenzuře se postavili přímo i zaměstnanci Ústřední publikační správy. Již 6. února 1968 výroční schůze základní organizace KSČ při úřadu Ústřední publikační správy podpořila progresivní vývoj demokratizace společnosti a přijala usnesení pro přehodnocení dosavadní činnosti ÚPS. Komunisté z Ústřední publikační správy deklarovali, že preventivní politická cenzura by měla být v současné etapě vývoje socialistické společnosti zrušena.² I nadále však do pražského ústředí ÚPS chodila tzv. Denní hlášení z okresů a krajů. Změnila se ovšem náplň činnosti ÚPS. Rozsah cenzury byl výrazně zredukován. Zaměstnanci ÚPS střežili již pouze ochranu tzv. státního, hospodářského a služebního tajemství. ÚPS prováděla tzv. „pozastavení“, ale v praxi se jednalo o zákazy publikování určitých informací. Noviny chtěly stihnout uzávěrku, a proto redakce pozastavené informace vyškrtly, aby texty mohly jít rychle do tiskárny. Například Lidová

¹ Vybrané tituly literatury k situaci tištěných médií v Československu v roce 1968: Blodigová, Alexandra; Köpplová, Barbara; Sekera, Martin. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. Katalog Výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. Fabian, Ján. *Analýza masových oznamovacích prostriedkov: 1967–1970*. In: Slovenská spoločnosť v krízových rokoch 1967–1970 (zväzok II.) Bratislava: Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967–1970 a Bratislava: Politologický kabinet SAV, 1992. Havlíček, Dušan. *Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. Hoppe, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Končelík, Jakub. *Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968*. In: Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. Díl II, sociologie, prognostika a správa, média, s. 313–329. Praha: Matfyzpress, 2002. *KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945–1975)*. Uspořádal Z. Hoření. Praha: Novinář, 1976. Vančura, Jiří. *Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968*. Praha: Mladá fronta, 1990.

² *Veřejné stanovisko komunistů Ústřední publikační správy*. Lidová demokracie 24, 16. 3. 1968, č. 75, s. 3.

demokracie z 24. dubna 1968 musela vypustit z textu podle § 17 cenzurního zákona údaj o počtu vězňů ve věznici v Minkovicích. Nebo např. týdeník Jiskra dostal pokyn neuvádět v č. 21 z 23. května 1968 údaje o programu návštěvy prezidenta Ludvíka Svobody v Rumburku.

Ústřední publikační správa ale nezasahovala proti diskusi v médiích o politické situaci v Československu. Do médií se dostala témata, která byla celá léta tabu (např. smrt Jana Masaryka, politické procesy 50. let, osudy čs. letců bojujících za 2. světové války ve Velké Británii). Výrazně stoupl zájem čtenářů o tisk, který ovšem vzhledem k nedostatečným kapacitám tiskáren a přidělovému systému získávání papíru nebyl schopen tuto poptávku uspokojovat. Noviny a časopisy se musely čtenářům omlouvat, že nejsou schopny vycházet v takových nákladech, aby se dostalo na všechny zájemce.

Akční program KSČ z dubna 1968 definoval novou zásadu mediální politiky: „Pracujícím lidem, kterým už nediktuje třída vykořisťovatelů, nelze libovolným výkladem mocensky předepisovat, o čem smejí a o čem nesmejí být informováni, které své názory mohou a které nemohou veřejně vyslovit.“ Tento vývoj směřující ke svobodě médií vyvrcholil v červnu, kdy vláda nařízením č. 69 z 13. června 1968 zrušila statut Ústřední publikační správy. Přestaly rovněž platit seznamy závadné literatury, směrnice pro práci s ní a usnesení vlády z října 1958 o zřizování zvláštních fondů pro závadný publikační materiál. Národní shromáždění přijalo zákon č. 84/1968 Sb., který novelizoval zákon č. 81/1966 Sb. Novela stanovila: „Cenzura je nepřipustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“³

Studentské protesty v českém tisku v březnu 1968

První informaci o výbušné polské situaci mohli v Československu získat čtenáři Lidové demokracie. Tento deník Čs. strany lidové publikoval 4. března 1968 zprávu Československé tiskové kanceláře (ČTK) „Stranický aktiv nesouhlasí se spisovateli“. Podle zprávy varšavská organizace Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) plně podpořila kulturní politiku strany. Aktiv byl svolán v souvislosti se situací ve varšavské odbočce Svazu polských spisovatelů, v níž část členů vyjádřila nesouhlas se stažením Dejmkovy inscenace hry Adama Mickiewicze „Předkové“ z programu varšavského Národního divadla.⁴

Jako první informoval o studentských protestech již 9. března deník Mladá fronta (list Československého svazu mládeže), když publikoval zprávu ČTK „Diskuse mezi spisovateli“. Tato zpráva nejprve obsahovala citace z krakovského týdeníku Zycie literarskie o jednání varšavské odbočky Svazu polských spisovatelů 29. února. Týdeník napsal, že umělci nemají rádi, když jim politici určují estetické

³ Končelík, Jakub: *Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968*. In: Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. Díl II, sociologie, prognostika a správa, média, s. 316. Praha: Matfyzpress, 2002.

⁴ ČTK: *Stranický aktiv nesouhlasí se spisovateli*. Lidová demokracie, 4. 3. 1968, č. 63, s. 2.

normy. Považoval za nesmyslné vytvářet monopol na svědomí národa. K citacím z týdeníku bylo pak připojeno krátké sdělení o varšavských událostech. „Několik tisíc studentů varšavské univerzity demonstrovalo včera podle agentury AP ve Varšavě a žádalo opětné přijetí dvou vyloučených studentů. Prorektor univerzity Zygmunt Rybicky přiměl studenty k rozchodu tím, že jim slíbil přímé a upřímné jednání na schůzi příští týden.“⁵

Následujícího dne, tedy 10. března, se ve všech denících objevila zpráva ČTK s titulky „Demonstrace ve Varšavě“ nebo „Demonstrace varšavských studentů“. Ne všechny deníky ji ovšem uveřejnily celou, a proto čtenáři některých deníků mohli být poněkud zmateni. Zpráva začínala informací, že studenti varšavské univerzity zorganizovali v pátek 8. března protestní shromáždění proti vyloučení svých kolegů za účast na demonstraci 30. ledna po posledním představení hry „Předkové“ v Národním divadle. Hra byla stažena z repertoáru, protože byla podnětem k protisovětským vstoupením. Páteční demonstrace se přenesla do ulic města a narušila veřejnou dopravu. Nakonec zasáhla bezpečnost. Tento vysvětlující shrnující začátek publikoval např. deník Svobodné slovo (list Čs. strany socialistické). Ovšem třeba Mladá fronta a Práce (deník Revolučního odborového hnutí) jej vynechaly a začaly hned tím, že ve Varšavě pokračovaly studentské demonstrace, aniž se ovšem čtenáři těchto deníků dozvěděli, proč tyto studentské protesty vlastně začaly. Zpráva ČTK dále popisovala sobotní události. Uvedla, že od budovy Vysoké technické školy vyšel po shromáždění průvod, který zřejmě směřoval k univerzitě. Studenti nesli polskou vlajku a zpívali polskou národní hymnu a studentské písně. Při zákroku pohotovostních oddílů došlo ovšem ke střetnutím, při nichž byli i zranění. Policie použila slzný plyn. Jedním z podnětů k demonstracím byl protest proti represáliím, které postihly některé studenty po páteční demonstraci.⁶

Další zprávy o situaci ve Varšavě se objevily 12. března. Deníky uveřejnily zprávu ČTK, podle níž se 11. března konalo v aule varšavské univerzity shromáždění, které přijalo rezoluci, v níž studenti požadovali demokratizaci studia, účast v disciplinárních komisích, obnovení práv všech postižených studentů. Proti rezoluci byl jediný hlas. V průběhu shromáždění se před branou univerzity shromáždila mládež a stovky přihlížejících. Milice udržovala pořádek. Část mládeže, která neměla nic společného se studenty, chtěla vyvolat konflikty. Milice po několika výzvách zasáhla obušky. Účastníci demonstrace proti ní házeli kameny. Studenti sami toto chuligánské vystoupení odsoudili. V novinách bylo také konstatováno, že v pátek a v sobotu tisícové skupiny studentů demonstrovaly za znovupřijetí dvou studentů, kteří byli z univerzity vyloučeni za svoji účast na demonstraci 30. ledna po posledním představení „Předků“ v Národním divadle. Poprvé lze také registrovat informaci, že v pátek a v sobotu bylo zraněno 30 studentů a 27 milicionářů.⁷

⁵ ČTK: *Diskuse mezi spisovateli*. Mladá fronta 24, 9. 3. 1968, č. 68, s. 6.

⁶ Publikováno např. ČTK: *Demonstrace ve Varšavě*. Mladá fronta 24, 10. 3. 1968, č. 69, s. 10 – ČTK: *Demonstrace varšavských studentů*. Svobodné slovo 24, 10. 3. 1968, č. 69, s. 2. Je-li napsáno u citace [Např.], znamená to, že zprávu bylo možné nalézt ve všech denících a v poznámce je pro zkrácení uveden odkaz jen na některé deníky.

⁷ Např. ČTK: *Shromáždění na varšavské univerzitě*. Mladá fronta 24, 12. 3. 1968, č. 71, s. 4 – ČTK:

Rudé právo (deník Komunistické strany Československa) bylo jediným deníkem, který měl v Polsku svého stálého zpravodaje. Ten přinesl 12. března svoji zprávu o atmosféře ve Varšavě. Připustil v ní, že sobotní komentáře (10. 3.) varšavského tisku přispěly spíše k pobouření studentů, kteří pak téhož dne odpověděli novým protestem. Pak přinesl přehled dosavadního vývoje událostí. Zpravodaj napsal, že mluvil s několika studenty, kteří mu řekli, že se v žádném případě nejednalo o protistátní demonstraci. „Uznáváme také, že tímto způsobem nemá cenu pokračovat. Mělo by se však s námi jednat.“ Podle zpravodaje toto byly názory rozumných studentů, kteří nevěděli, kdo stojí za organizováním demonstrací. První jména uvedla pondělní Trybuna Ludu, přičemž byly mezi nimi děti lidí, kteří zaujímají vedoucí funkce ve státní správě. Polský tisk také kritizoval podle zpravodaje vedení univerzity, že neinformovalo studenty dostatečně o disciplinárním řízení proti jejich dvěma kolegům a nediskutovalo s nimi o problémech.⁸

České deníky měly o dění v Polsku zájem a některé se rozhodly poslat do Varšavy své zvláštní zpravodaje. Deník Práce 13. března publikoval zpravodajství E. Jiříčka s titulkem „Milice a klid v ulicích Varšavy“. Jiříček popisoval atmosféru v ulicích Varšavy v úterý 12. března – zaznamenal klid, ale také řadu vícečlenných hlídek milice, policejní auta a nákladní auta plně obsazená milicionáři. Potom rekapituloval sled událostí. Poprvé čtenář dostal přesnější popis průběhu pátku 8. března a objasnění, že k zostření události došlo, když na nádvoří univerzity přijel autobus dělníků, kteří se dostali do konfliktu se studenty. Krátce poté dorazily jednotky pomocníků Veřejné bezpečnosti a milice. V sobotu reagovali studenti na komentáře novin, které označily páteční události nepravdivě za chuligánství. Opět došlo ke konfrontaci s milicí. V pondělí byly na vysokých školách čteny výzvy k zachování klidu a v několika závodech se konala protestní shromáždění proti demonstracím. Jiříček také uvedl, že studentské demonstrace v pondělí proběhly i na Jagellonské univerzitě v Krakově, kde studenti požadovali svobodu tisku a projevu, demokracii, nedotknutelnost akademické půdy a propuštění zadržených varšavských kolegů. Zpravodaj v závěru komentoval celou situaci. „I když lze těžko odhadnout všechny proudy, jež vedly k těmto akcím mezi studenty, je jasné, že tu v žádném případě nešlo o vystoupení proti socialistickému zřízení. Mluví se tu o pozadí, tiskové komentáře hovoří o politických bankrotářích, čímž jsou zřejmě míněni bývalí vysocí straničtí a státní funkcionáři, někteří ještě ze stalinské éry, mluví se o nespolehlivé inteligenci, mluví se dokonce o nepřátelském sionismu. Podstata studentských nepokojů však patrně bude v tom, že mezi určitou částí studentstva rostly demokratizační požadavky, zatím ještě nedostatečně utříděné, ale jasný byl požadavek diskuse o nich. Celou situaci těžce ovlivnilo vmísení chuligánských živelů, že tomu tak bylo, není ve Varšavě pochyb. S těmi ovšem nechce nikdo mít nic společného. Ulice tedy ztichla, diskuse však sotva.“⁹

Téhož dne, tedy 13. března, publikovala Mladá fronta text svého zvláštního

---

Demokratické protesty i chuligánství ve Varšavě. Práce, 12. 3. 1968, č. 71, s. 2.

⁸ Zpravodaj RP a ČTK: *K demonstracím varšavských studentů.* Rudé právo 48, 12. 3. 1968, č. 71, s. 7.

⁹ Jiříček, E.: *Milice a klid v ulicích Varšavy.* Práce 24, 13. 3. 1968, č. 72, s. 2.

---

zpravodaje Miroslava Pavla. Stejně jako jeho kolega Jiříček z deníku *Práce* shrnul vývoj událostí od posledního představení „Předků“ 30. ledna. Pavel uvedl, že měl ve Varšavě několik rozhovorů, z nichž vyplynulo, že strana se snaží neoznačit studenty za hlavní viníky událostí. Studenti byli údajně jen svedeni. Oficiální místa prosazují, že za demonstracemi stojí lidé těsně spojení s obdobím kultu osobnosti, kteří za Gomulky museli opustit své funkce. Jedná se prý o organizované spiknutí, které je řízeno sionistickým střediskem. Očekává se, že budou odhaleni další lidé z této skupiny, která zasahuje i do ústředního výboru PSDS.¹⁰

Další přímé zpravodajství novinářů Jiříčka a Pavla z Varšavy nenalezneme. Neměli totiž možnost být i nadále očitými svědky polských událostí. Po zásahu polských státních orgánů museli opustit Varšavu. Miroslav Pavel s touto skutečností seznámil čtenáře v komentáři z 20. března. „Abych byl naprosto přesný, strávil jsem v hlavním městě pouhých 44 hodin. V pondělí večer minulého týdne jsem přiletěl, abych tam po dobu asi deseti dnů pracoval jako zvláštní korespondent *Mladé fronty* .... Můj osud v podobě Ministerstva zahraničních věcí PLR byl ovšem trochu jiný. Záhy jsem se dozvěděl, že není možné zajistit ve Varšavě mou bezpečnost (po ulicích se pohybují chuligáni, kteří jsou schopni všeho) a že by bylo tudíž dobře, kdybych Varšavu opustil. Ve středu pozdě odpoledne jsem tak už opět seděl v letadle mířícím do Prahy.”¹¹

K formě svého odchodu z Varšavy se v glose vrátil Pavel v *Mladé frontě* ještě 27. dubna 1968. Reagoval na slova varšavského korespondenta Čs. televize Dobroslava Kopeckého, že občané Československa by se měli nejdříve seznámit s fakty o Polsku, než ho budou posuzovat. „Podstata je totiž právě v tom, že kolega Jiříček a já jsme byli nesmírně ochotni, ale jako novináři také současně povinni, do všech možných podrobností poznat, co se děje u našich sousedů, a pak o tom napsat čtenářům našich novin. Polští diplomaté neradi slyší, když se v našem případě mluví o vypovězení. Ano, oficiálně nás skutečně nevypověděli. Konečný efekt byl ale u nás obou naprosto stejný. A z vlastní iniciativy jsme skutečně Varšavu neopustili.”¹²

Svého zpravodaje Jaroslava Černého vyslal do Varšavy i deník *Svobodné slovo*. Dne 15. března noviny otiskly jeho materiál, podle nějž zavládl ve varšavských ulicích již zcela normální život. Veřejná bezpečnost oznámila, že již propustila z vazby 130 lidí. V závodech i ve školách se podle polského tisku objevily výzvy k návratu vysokých škol k výuce. „Z prvního pohledu se situace jeví tak, že překonala svůj kulminační bod, alespoň pokud jde o veřejná vystoupení, politické důsledky ovšem asi ještě uzavřeny nejsou.”¹³ Druhý text Jaroslava Černého publikovalo *Svobodné slovo* následujícího dne. Podle jeho zpravodajství se ve Varšavě diskutovalo mezi studenty o neúčasti na přednáškách do projednání požadavků z rezolucí. Na Jagellonské univerzitě nebyl obnoven normální provoz. K napětí mezi studenty přispěly zprávy o osobních důsledcích zásahu veřejných orgánů proti organizátorům demonstrací. Podle Černého byly i úřední zprávy o

¹⁰ Pavel, Miroslav: *K demonstracím v Polsku*. *Mladá fronta* 24, 13. 3. 1968, č. 72, s. 4.

¹¹ Pavel, Miroslav: *Co se děje v Polsku?* *Mladá fronta* 24, 20. 3. 1968, č. 79, s. 4.

¹² Pavel, Miroslav: *Připomínáme*. *Mladá fronta* 24, 27. 4. 1968, č. 116, s. 10.

¹³ Černý, Jaroslav: *Klid ve Varšavě*. *Svobodné slovo* 24, 15. 3. 1968, č. 74, s. 2.

situaci pravděpodobně nepřesné, což dokumentoval na příkladě omluvy Trybuny Ludu, která dementovala svoji zprávu, že mezi organizátory byla i Eva Zarzecká, dcera bývalého varšavského primátora. Ta byla ve skutečnosti již delší dobu v Paříži.¹⁴ Tím ovšem Černého zpravodajství z Varšavy skončilo a v následujících dnech se od něj již další zprávy neobjevily. Patrně stejně jako jeho kolegové Jiříček a Pavel byl polskými úředními místy donucen k odjezdu ze země, když se snažil objektivně informovat o studentských protestech.

Novináři z Československa tedy vůbec nedostali možnost poznat polskou situaci. Po napsání prvních textů je donutilo ministerstvo zahraničních věcí PLR opustit zemi. Došlo zde tedy k paradoxní situaci, kdy novináři z jiné socialistické země byli posláni domů, protože státní moc nechtěla, aby do Československa posílali své postřehy. Tímto faktem se ovšem značně zkomplikovala možnost českého tisku informovat o Polsku. České deníky tak zůstaly zcela odkázány na zpravodajství tiskových agentur, protože neměly možnost poslat do Varšavy vlastního zpravodaje. Zprávy polských médií byly zkreslené, protože psaly ve smyslu výkladu událostí dle Gomulkova vedení PSDS. Z českých pišících novinářů byl ve Varšavě pouze zpravodaj Rudého práva Josef Doležal, který působil zároveň jako zpravodaj ČTK. Současně ještě psal komentáře pro Lidovou demokracii. V této napjaté situaci je ovšem pochopitelné, že i on musel uplatňovat určitou míru autocenzury, pokud se i jemu nemělo stát, že polské úřady budou požadovat jeho výměnu za jiného novináře. Z Doležalových textů je patrné, že psal takovým způsobem, aby polská státní místa příliš neprovokoval.

Doležal publikoval v Lidové demokracii 14. března text s titulkem „Požadavky varšavských studentů“, kde uvedl, že se nelze divit rozhořčení mladého člověka, když pocítí úder policejního obušku. Zdůraznil ovšem, že studentských protestů využila řada skupin jiné než studentské mládeže, aniž by ovšem polský tisk v prvních dnech dělal rozdíly mezi studenty a ostatními. Doležal zopakoval, že varšavský tisk píše o sionistickém spiknutí proti lidovému Polsku. Končil konstatováním: „Ve Varšavě a jiných městech pokračovaly včera na závodech schůze zaměstnanců, jejichž obsah je v podstatě možno shrnout takto: podporu té mládeže, která se chce poctivě učit a sloužit národu. Na druhé straně se požaduje přísné potrestání politických provokatérů, kteří svádějí skupiny studentů k pouličním demonstracím.“¹⁵

Vzhledem ke znemožnění činnosti korespondentů ve Varšavě se tedy nelze divit, že v následujících dnech nalézáme v tisku převážně pouze převzaté zprávy Československé tiskové kanceláře. Lze zde právě sledovat posun, který patrně způsobila autocenzura u zpravodaje ČTK. Dne 13. března uveřejnilo Rudé právo jeho zprávu, v níž popisoval pondělní studentské demonstrace na Jagellonské univerzitě v Krakově. Věnoval se také událostem v kostele sv. Kříže v blízkosti Varšavské univerzity. Probošt vyvěsil v kostele leták, v němž odmítl tvrzení článku pondělní Trybuny Ludu, že demonstranti vtrhli do kostela a začali rozebírat lavice. Trybuna Ludu dále dle zprávy ČTK napsala, že probošt žádal o pomoc milici, která

¹⁴ Černý, Jaroslav: *Polsko těchto dní*. Svobodné slovo 24, 16. 3. 1968, č. 75, s. 2.

¹⁵ Doležal, Josef: *Požadavky varšavských studentů*. Lidová demokracie 24, 14. 3. 1968, č. 73, s. 2.

však do kostela nevkočila. Probošt naproti tomu v letáku uvedl, že o zásah milice nežádal. Zpravodaj ČTK zde tedy obviňoval deník PSDS ze lži.¹⁶ Dne 14. března měly deníky zprávu ČTK o středě 13. března ve Varšavě a je zde patrné, že tato zpráva již ztratila kritické zaměření. Patrně i zpravodaji ČTK naznačila polská úřední místa, že mají výhrady k jeho textům. Proto zpráva otištěná 14. března obsahovala informace o klidu na ulicích, o schůzích na některých fakultách, o zahájení části přednášek a uvedení poznámky, že dle názoru pozorovatelů chtějí studenti skončit s pouličními demonstracemi. Zpráva ovšem neobsahovala údaje, kdo jsou pozorovatelé, kteří zastávají tento názor.¹⁷

Dne 18. března publikovaly deníky zprávu ČTK, podle níž se konala v Poznani, Gdaňsku a jiných městech shromáždění pracujících, na nichž zazněl požadavek přísného odsouzení organizátorů demonstrací, kteří byli označováni za nepřátele lidového Polska a strany. Množství protestních shromáždění a rezolucí dle zprávy stoupalo, zatímco aktivita studentů naopak klesala.¹⁸ Následujícího dne uveřejnily české deníky zprávu ČTK o odvolání z funkce místopředsedy Nejvyšší kontrolní komory Romana Zambrowského, přičemž měl patřit ke skupině, která údajně inspirovala poslední události v Polsku.¹⁹ Pouze Rudé právo uveřejnilo ten den jinou zprávu, která byla označena jako zpráva od korespondenta Rudého práva. Byla výrazně obsáhlejší než zpráva ČTK. Vedle odvolání Zambrowského se totiž zabývala i obviněním Adama Schaffa, Stefana Zolkiewského a historika Pawla Jasienicy z nesprávného postoje k současným událostem. Na masových shromážděních a v rezolucích pracujících se o organizátorech demonstrací hovořilo jako o společenství nejrůznějších zbankrotovaných politiků, stalinistů, revizionistů, liberálů a sionistů. „Pokud jde o studenty, přiznává se, že mezi nimi jsou některé společensko-politické problémy, o nichž je třeba diskutovat. I tyto názory se už objevují vedle ostrého odsouzení skupiny studentských inspirátorů. Přiznává se také ne příliš šťastná reakce tisku na první studentskou akci...Situace se tedy nějakým způsobem krystalizuje, ale všechny otevřené otázky, které vyvolaly události posledních dní, nebyly ještě zodpovězeny. Očekává se, že se tak stane v nejbližších dnech.”²⁰

Ve středu 20. března se všechny deníky věnovaly projevu prvního tajemníka ÚV PSDS Wladysława Gomulky na stranickém aktivu ve Varšavě. Je možná zajímavé, že některé deníky uveřejnily agenturní zprávu ČTK a jiné zprávu AFP, i když obsahově mezi nimi nebyly větší rozdíly. Obě z Gomulkova projevu vybraly slova o tom, že se značná část studentstva nechala vyprovokovat k anarchii a porušování zákona, přičemž se ukázala dělicí linie mezi socialismem a reakcí všeho druhu. Podle Gomulky část studentů naletěla hrstce protisovětských individuí a nechala se zlákat hesly o svobodě. Gomulka dle znění agenturních zpráv rozebral skutečné záměry inspirátorů demonstrace, které se kryly s reakční polskou emigrací a s nepřáteli lidového Polska. Obě zprávy neopomenuly Gomulkova slova o rozdílu

¹⁶ ČTK: *Studentská shromáždění v Polsku*. Rudé právo 48, 13. 3. 1968, č. 72, s. 7.

¹⁷ Zpravodaj RP a ČTK: *Středa ve Varšavě*. Rudé právo 48, 14. 3. 1968, č. 73, s. 7.

¹⁸ Zpravodaj RP a ČTK: *Schůze v Polsku - studentské akce ustoupily*. Rudé právo 48, 18. 3. 1968, č. 77, s. 3.

¹⁹ Např. ČTK: *Čistka v Polsku*. Práce 24, 19. 3. 1968, č. 78, s. 2.

²⁰ Zpravodaj RP: *Polsko těchto dní*. Rudé právo 48, 19. 3. 1968, č. 78, s. 6.

mezi sionismem a antisemitismem. Rozděлил židy v Polsku do tří skupin: na lidi, kteří se necítí Poláky, na kosmopolity a Židy srostlé s vlastní – lidovým Polskem. Prohlásil, že ta kategorie Židů, která se necítí v Polsku jako ve vlasti, dříve či později opustí tuto zem.²¹

Dne 23. března deníky uveřejnily zprávu polské tiskové agentury PAP, že na varšavských vysokých školách pokračovaly normálně přednášky. Jen ve dvou ústavech univerzity a techniky vyzývaly dvě malé skupiny studentů k bojkotování přednášek, přičemž část studentů techniky tuto výzvu uposlechla. Rektori je upozornil, že proti nim zavede opatření stanovené řádem školy.²²

České deníky se snažily hledat zprávy o situaci v Polsku i ve zpravodajství západních agentur, takže např. Lidová demokracie dokázala, že polská agentura PAP informačně značně zkresluje. Doplnila její zprávu informacemi agentur Reuter a AFP, že asi 80 policistů obklíčilo varšavskou techniku, kde kolem 4 000 studentů setrvává ve stávce. Z tohoto doplnění bylo jasné, že počet stávkujících nebyl zdaleka tak malý, jak by vyplývalo pouze ze zprávy PAP.²³

Také deník Práce si vyhledal zprávy agentur Reuter a AFP, které ukazovaly situaci v odlišném světle než zprávy polských médií. Dne 23. března se tedy čtenář mohl v Práci dozvědět, že policisté v okolí varšavské techniky vytlačovali kolemjdoucí, kteří si chtěli přečíst studentské plakáty. „Jsme hrdí“, píše se v nich, „že mládež našeho ústavu projevila odhodlání bojovat proti lži, pokrytectví a taškárství. Tato mládež se postavila proti brutalitě a zákonu džungle v naší společnosti. Prokázala, že má cit pro sociální problémy, když zároveň vyhlásila svou věrnost socialismu ...nejsme v našem boji osamoceni,“ píše se v závěru studentského prohlášení, které odsuzuje „zradu ideálů polského Října.“ Podle zpráv západních agentur studenti rozšiřovali také prohlášení vratislavských kolegů, kteří se zmiňovali o událostech v Československu, probíhajících v duchu demokratizace. Reuter a AFP uvedly, že začali stávkovat také studenti v Lodži, pokračuje stávka v Krakově. „Podle mnoha západních pozorovatelů probíhá v polské straně velký vnitřní boj. Gomulka musí čelit také hrozbě, že bude vystřídán ve vedení strany.“²⁴

Dne 24. března deníky přinesly zprávy agentur AFP a DPA o ukončení stávky studentů varšavské techniky. Z budov zmizely transparenty a studenti odjeli do různých kolejí.²⁵

Lidová demokracie publikovala 26. března zprávu agentury Reuter, z níž vyplynulo, že když studenti varšavské polytechniky přišli po dvou dnech stávky na přednášky, našli hlavní budovu uzavřenou a na dveřích ručně psané oznámení rektora, že přednášky jsou zrušeny až do odvolání. Uzavření hlavní budovy zbavilo studenty místa pro shromažďování.²⁶

²¹ Např. AFP: W. Gomulka k posledním nepokojům v Polsku. Rudé právo 48, 20. 3. 1968, č. 79, s. 6 – ČTK: Z projevu W. Gomulky. Mladá fronta 24, 20. 3. 1968, č. 79, s. 4.

²² Např. Varšavské školy. Rudé právo 48, 23. 3. 1968, č. 82, s. 7.

²³ PAP, Reuter, AFP: Situace na varšavských školách. Lidová demokracie 24, 23. 3. 1968, č. 82, s. 2.

²⁴ AFP a Reuter: Polští studenti ještě ve stávce. Práce 24, 23. 3. 1968, č. 82, s. 2.

²⁵ AFP, DPA: Uklidnění ve Varšavě. Mladá fronta 24, 24. 3. 1968, č. 83, s. 4.

²⁶ Reuter: Přednášky zrušeny do odvolání. Lidová demokracie 24, 26. 3. 1968, č. 86, s. 2.

Na konci března deníky přinášely agenturní zprávy, z nichž bylo zřejmé, že situace v Polsku se značně přiosťruje a represe se stupňují. Deníky publikovaly dne 27. března zprávu polské agentury PAP o propuštění z univerzity profesorů Baczka, Kolakowského, Morawského, Baumana a Herszovicz-Bielinské, kteří dle PAP poskytovali ideologickou ochranu a podporu skupině iniciátorů studentských protestů.²⁷ Následujícího dne se objevila zpráva ČTK o článku Trybuny Ludu „Spisovatelé-politika-kultura“, který se věnoval mimořádnému sjezdu varšavské pobočky Svazu polských spisovatelů 29. února. Podle Trybuny Ludu se jednalo o politický akt namířený proti straně a státu, který měl za cíl aktivizaci protisocialistických sil.²⁸

Vzrůstající represe v Polsku dokládala i zpráva z 29. března o článku Trybuny Ludu s názvem „Křiklouny nebudeme tolerovat“, podle něž již nebude platit tolerance pro ty, kteří nabádají studenty k odporu proti vedení škol.²⁹ Dne 31. března všechny deníky informovaly o nařízení rektora Varšavské univerzity, kterým vyloučil ze studia 34 studentů a zbavil studentských práv 11 osob vzhledem k porušování studentské disciplíny. Rektor rozpustil k 30. březnu katedry teorie ekonomiky, ekonomie a ekonometrie na Fakultě politické ekonomie, filozofie a sociologie na Filozofické fakultě, psychologie na Pedagogické fakultě a 3. ročník Matematicko-fyzikální fakulty. Nařídil nové přijímací řízení, přičemž studenti si měli podat přihlášky do 6. dubna.³⁰

Je překvapivé, jak malý počet komentářů se objevoval v českých denících v druhé polovině března. Zpravodaj Rudého práva se patrně do hlubších analýz nechtěl pouštět, protože polská úřední místa jeho činnost bedlivě sledovala. U dalších deníků se zdá, že nechtěly polskou politiku komentovat v situaci, kdy byly závislé pouze na zprávách tiskových agentur, protože nemohly do Polska poslat svého vlastního korespondenta. K polské politice se vyjádřil pouze Miroslav Pavel v Mladé frontě 20. března. Analyzoval oficiální hodnocení studentských protestů vedením PSDS. Nesouhlasil s výkladem, že iniciátory demonstrací jsou lidé, kteří se zkompromitovali v době kultu osobnosti. „Značně diskutní jsou cíle, které chtěli tito lidé podle oficiálního výkladu dosáhnout. I když by se chtěli vrátit na místa, ze kterých museli odejít, jak toho mohli dosáhnout prostřednictvím studentských demonstrací? S jakým politickým programem chtěli přijít před dnešní kritickou mladou polskou generaci?“ Pavel hodnotil situaci v PSDS jako boj ortodoxního křídla s liberály. Studentské demonstrace mohly být přede hrou střetnutí mezi různými politickými skupinami ve straně. Ortodoxní křídlo začalo odpovídat vládou tvrdé ruky na snahy o demokratizaci, která by oslabilo jeho pozici.³¹

Do Lidové demokracie napsal Josef Doležal (zpravodaj Rudého práva ve Varšavě) komentář s titulkem „První krok k dialogu?“ V polské společnosti podle

²⁷ Např. PAP: *Odvolání profesori*. Práce 24, 27. 3. 1968, č. 86, s. 2.

²⁸ RP a ČTK: *Trybuna ludu o spisovatelích*. Rudé právo, 28. 3. 1968, č. 87, s. 7 – ČTK: *Varšavské události podle Trybuny ludu*. Svobodné slovo 24, 28. 3. 1968, č. 87, s. 2.

²⁹ Zpravodaj RP a ČTK: *Křiklouny nebudeme tolerovat*. Rudé právo, 29. 3. 1968, č. 88, s. 7 – ČTK: *Stále není klid*. Práce 24, 29. 3. 1968, č. 88, s. 4 – ČTK: *Bez tolerance!* Svobodné slovo 24, 29. 3. 1968, č. 88, s. 2.

³⁰ Např. ČTK: *Rektor rozpustil katedry*. Mladá fronta, 31. 3. 1968, č. 90, s. 10 – ČTK: *Nařízení rektora Varšavské univerzity*. Rudé právo 48, 31. 3. 1968, č. 90, s. 7.

³¹ Pavel, Miroslav: *Co se děje v Polsku*. Mladá fronta 24, 20. 3. 1968, č. 79, s. 4.

něj probíhaly tři proudy, které měly zlikvidovat příčiny studentských demonstrací. Jedním bylo postihování organizátorů a inspirátorů, druhým shromáždění a rezoluce podporující rozhodnutí vedení strany. Třetí představovaly články v novinách, které se zabývaly pojmy svoboda a demokracie. Tento proud bylo možné podle Doležala považovat za první krok v rozvoji dialogu mezi stranou a mládeží. „I když dialog už částečně začíná, předpokládají pozorovatelé ve Varšavě, že úplně klidné ovzduší ještě nenastalo. Faktem však je, že Gomulkovo vedení získalo pevnou oporu a půdu i pro další případná opatření.“³²

Zachycení polských dubnových a květnových událostí v českém tisku

V dubnu se zpravodajství českých deníků o situaci v Polsku omezovalo především na publikování zpráv tiskových agentur ČTK a PAP. Stále platilo, že deníky nemohly poskytnout své původní zpravodajství z Polska. Svého korespondenta mělo ve Varšavě pouze Rudé právo.

Dne 2. dubna publikovaly všechny deníky zprávu ČTK, podle níž se v polském tisku stále více psalo o březnových událostech jako o pokusu o převrat, který se snažila vyvolat koalice reakčních, kosmopolitních, sionistických a revizionistických sil. Podle zprávy vystupovali v polském tisku občané židovského původu, kteří zdůrazňovali, že nelze sionismus slučovat s antisemitismem. Noviny uveřejňovaly svědectví Židů, kteří byli za války zachráněni Poláky. Ve světě prý podle názoru polského tisku existuje sionistická kampaň, která chce odpovědnost za válečnou likvidaci Židů přenést z Němců na Poláky.³³

Ve dnech 4. – 7. dubna publikovaly deníky zprávy ČTK o odvolávání osob z vedoucích míst ve státní správě a zároveň o vylučování profesorů a docentů z PSDS. Kritika zasáhla i oblast filmu. Podle zprávy byla tato opatření důkazem, že ve velkém měřítku začala v Polsku kampaň za očištění strany, která patrně bude ještě dlouho pokračovat.³⁴ Dne 8. dubna se objevila zpráva ČTK o vystoupení polského ministra školství Henryka Jablonského, podle nějž byly studentské protesty organizovány sionistickými a revizionistickými kruhy za podpory některých vědeckých pracovníků.³⁵

Polskou situaci rozebral v Rudém právu 9. dubna jeho varšavský zpravodaj Josef Doležal v komentáři s titulkem „V jakém bodě je Polsko“. Rekapituloval vývoj událostí a ukázal, jaký nastal posun v hledání příčin protestů. „Zdroj současné situace se už nehledá v zákazu Mickiewiczovy hry Předkové, ani ve schůzi varšavských spisovatelů, ani ve vystoupení studentů. To všechno se považuje spíše za záminky a impulsy k politickému vystoupení určitých sil. Počátek a zdroj dnešních problémů se klade mnohem dál zpátky, do období let

³² Doležal, Josef: *První krok k dialogu?* Lidová demokracie 24, 28. 3. 1968, č. 87, s. 2.

³³ Např. ČTK: *Poslední události čekají na plné objasnění.* Rudé právo 50, 2. 4. 1968, č. 92, s. 7.

³⁴ Např. ČTK: *Další sankce ve Varšavě.* Mladá fronta 24, 4. 4. 1968, č. 94, s. 4 - ČTK: *Kampaň za očistu.* Svobodné slovo 24, 5. 4. 1968, č. 95, s. 2 - ČTK: *Kampaň pokračuje.* Mladá fronta 24, 6. 4. 1968, č. 96, s. 4.

³⁵ Např. ČTK: *V Polsku se připravují změny v oblasti vysokého školství.* Rudé právo 48, 8. 4. 1968, č. 98, s. 3.

1956 a dřívějších.” V polském tisku se podle Doležala objevily články, které upozornily, že o mnohých problémech se dříve nemluvalo, chyběla otevřená diskuse, ovšem nyní i Gomulka zdůraznil, že se rozvine dialog a diskuse i nad studentskými požadavky. V celé zemi se konají schůze na podporu W. Gomulky a vedení strany. Současně se Svaz polských spisovatelů bude zabývat vyloučením některých svých členů. Studenti se mají znova zapisovat na rozpuštěné fakulty a pokračuje odvolávání čelných funkcionářů z jejich míst. A to byl bod, v němž se nyní Polsko nalézalo.³⁶

České deníky informovaly 10. dubna o rezignaci E. Ochaba na funkci předsedy Státní rady. Podle ČTK byl její zpravodaj ujištěn oficiálními místy, že Ochab odchází ze zdravotních důvodů. „Dohady však může vyvolávat situace, ve které byla rezignace podána. Současný vnitropolitický vývoj měl jistě také vliv na jeho odchod. Na řadě shromáždění a schůzí na podporu vedení PSDS se totiž nehovoří a neodsuzují nejen reakční a sionistické živly, ale také nedostatky v současném politickém a hospodářském životě.”³⁷

Dne 11. dubna přinesly deníky zprávu ČTK o vystoupení předsedy vlády Cyrankiewiczze v Sejmu, kde reagoval na interpelaci katolického poslaneckého klubu Znak. Odmítl podle ČTK tvrzení katolických poslanců, že situaci zavinila vláda chybami v kulturní politice. Označil březnové události za politickou hru, do níž byla zatažena část studentů. Cyrankiewicz obhajoval zákroky bezpečnostních jednotek. Uvedl, že v souvislosti s březnovými událostmi bylo v Polsku zadrženo 2739 osob, z nichž 1850 bylo propuštěno do 48 hodin. Mezinárodní situace podle Cyrankiewiczze vyžadovala paralyzovat v zárodku každý pokus o uliční demonstraci. Deník Práce tuto zprávu rozšířil o informace, že ústřední výbor Svazu polských spisovatelů podpořil návrh na vyloučení Pavla Jasienicy, Stefana Kisielewského a Janusze Grzedzinského ze Svazu. Zbaven členství ve straně byl profesor Jozef Platkowski, rektor univerzity v Lodži.³⁸

Dne 12. dubna informovaly deníky o zvolení Mariana Spsychalského předsedou Státní rady. Zároveň bylo zmíněno vyjádření poslance Znamku Lubienického v Sejmu, že atmosféra a způsob vedení diskuse znemožňují zaujmout věcné stanovisko. „Vyslovíme se jen k jedné věci,” řekl poslanec Lubieniski. „Jako Poláci odsuzujeme kampaň ze zahraničí proti Polsku. V atmosféře, jaká vznikla v tomto sále, nám zbývá jedině mlčet.”³⁹

Podrobněji se zasedání Sejmu věnoval v Rudém právu jeho varšavský zpravodaj Josef Doležal. Upřesnil, že poslanci Znamku zaslali svoji interpelaci Cyrankiewiczovi již 11. března. V diskusi Sejmu ovšem vystoupila řada poslanců, která jejich interpelaci označila za protinárodní. Poslanci Znamku byli dávání do jedné řady se sionistickými a revizionistickými elementy. Podle Doležala zasedáním Sejmu skončila první část boje proti inspirátorům březnových událostí. Tato kampaň ovšem bude pokračovat. Doležal soudil, že studentské protesty

³⁶ Doležal, Josef: *V jakém bodě je Polsko?* Rudé právo 48, 9. 4. 1968, č. 99, s. 7.

³⁷ Např. ČTK: *Rezignace E. Ochaba*. Lidová demokracie 24, 10. 4. 1968, č. 100, s. 2.

³⁸ Např. ČTK: *Z projevu polského premiéra*. Práce 24, 11. 4. 1968, č. 101, s. 4.

³⁹ Např. APN: *Marian Spsychalski zvolen předsedou Státní rady PLR*. Mladá fronta 24, 12. 4. 1968, č. 102, s. 1.

vyvolaly proces, který má dvě strany. „Na jedné straně jsou ostře postihováni ti, kteří ho vyvolávali, na druhé straně jsou náznaky odstraňování některých nedostatků ve společenském, hospodářském a politickém životě. V současné chvíli, kdy ještě probíhá politický zápas, nelze určit, v jakém směru a v jakém rozsahu budou oba směry působit a ovlivňovat život polské společnosti.”⁴⁰

Jak již bylo dříve uvedeno, komentářů k politické situaci se objevovalo málo, o to překvapivěji působí velmi rázný komentář Rudolfa Ströbingera v deníku Lidová demokracie (tiskový orgán katolické Čs. strany lidové). Podle Ströbingera byla interpelace Znaků podmíněna skutečností, že jako katolíci nemohli, a ani v budoucnu nemohou, souhlasit s jakýmkoliv tvrdým a nelidským zákrokem, a proto žádali vysvětlení, proč varšavská milice proti studentům tak tvrdě zasáhla. Věřící člověk by zradil sám sebe, pokud by se neozval proti násilí. „A pak ono poukazování na to, co se děje v cizině a zamlčování určitých nedostatků doma, bohužel připomíná Stalinovu odpověď na kritiku, že bezpečnostní orgány zacházejí tvrdě se zatčenými ‘zrádci’. Stalin na pobouření čestných lidí v bezpečnostním aparátu proti fyzickému násilí argumentoval slovy: Proč bychom měli být humánní proti vzteklym psům imperialistických rozvědce?” Podle Ströbingera ovšem nelze studenty přirovnávat k rozvědce. Kládl otázku, zda rysem socialismu nemá být lidskost a humánnost. Tázal se, zda polští představitelé považují lidskost za zpátečnickou.⁴¹

Tato Ströbingerova reakce ovšem byla v českých denících ojedinělá. Další deníky se k interpelaci Znaků, ani ke slovům předsedy vlády Cyrankiewiczze nevyjádřily. Publikovaly další zprávy ČTK, kde snad pouze z volby titulků můžeme vysledovat postoj deníků k polským událostem – Čistka v PSDS, Čistka pokračuje, Čistka v Polsku. Dne 18. dubna uveřejnily deníky zprávu ČTK, že podle informací Trybuny Ludu základní organizace PSDS přijímají stále nové kandidáty členství. Současně hodnotí postoj členů k březnovým událostem a vylučují ty, kteří se neosvědčili. Nyní probíhá vylučování hospodářských pracovníků, kteří jsou většinou židovského původu. V rezolucích pracujících je odsuzována interpelace poslanců Znaků. Kurier Polski se ptá, proč soubor divadla Idy Kamińskiej nezaujal stanovisko k protipolské sionistické kampani.⁴²

Všechny deníky věnovaly 20. dubna prostor zprávě ČTK, která se zabývala vystoupením prvního tajemníka městského výboru PSDS Jozefa Kepy na varšavském stranickém aktivu, kde uvedl, že ve Varšavě již bylo kádrově postiženo 164 lidí. Z míst bylo odvoláno 80 osob, z toho 14 z ministerských funkcí (ministři a náměstci), dále 12 vedoucích pracovníků ministerstev a institucí a 30 pracovníků ideologické oblasti. Z PSDS bylo vyloučeno 97 členů. Zpráva zahrnovala i Kepova vyjádření k otázce sionismu. Tento problém byl prý dříve tabu, protože byl odmítán jako antisemitská tendence. „Aktuálnost tohoto tématu vyvolal také fakt, že mezi iniciátory a organizátory posledních demonstrací, mezi spisovateli a na vysokých školách, byla převážně většina lidí židovského původu.”⁴³ Následujícího dne si

⁴⁰ Doležal, Josef: *Významné zasedání polského Sejmu*. Rudé právo 48, 13. 4. 1968, č. 103, s. 11.

⁴¹ Ströbinger, Rudolf: *Je lidskost zpátečnická?* Lidová demokracie 24, 13. 4. 1968, č. 103, s. 2.

⁴² Např. ČTK: *Čistka v Polsku pokračuje*. Práce 24, 18. 4. 1968, č. 107, s. 2.

⁴³ Např. ČTK: *Prověrky pokračují*. Mladá fronta 24, 20. 4. 1968, č. 109, s. 4.

čtenáři mohli přečíst statistickou zprávu o počtu členů PSDS, která obsahovala údaje, že v 1. čtvrtletí bylo z PSDS vyloučeno 1404 členů, 6951 vyškrtáno. K 31. březnu měla strana 1 968 248 členů a kandidátů, přičemž v 1. čtvrtletí se přihlásilo 45 271 nových kandidátů (z nich 45 % ve věku do 25 let).⁴⁴

Dva komentáře k politické situaci publikoval na konci dubna Josef Doležal. Ani u jednoho nelze říci, že by byl kritický k vedení PSDS. První otiskla 27. dubna Lidová demokracie s názvem „Polský jarní úklid“. Podle Doležala proběhl jarní úklid na ministerstvech, v úřadech a na vysokých školách, ovšem rezoluce pracujících žádají pokračování. Mluví se o možnostech dalších změn, vznikají dohady o určitém politickém zápasu v PSDS. Polský tisk zdůrazňuje, že kádrová opatření se týkají nejen občanů židovského původu a hodně se mluví o rozdílu mezi antisemitismem a antisionismem. Po diskusích a rezolucích by měla následovat zorganizovaná činnost. Teprve další vývoj podle Doležala ukáže, jaké budou výsledky této činnosti. Zatím stále probíhá „jarní úklid“.⁴⁵ Druhý komentář Josefa Doležala se objevil v Rudém právu, kde se již více pustil do prognostiky dalšího vývoje. Podle jeho názoru bylo pravděpodobné, že dojde k očistě i v nejvyšších stranických orgánech. Pozorovatelé prý soudí, že o dalším zaměření kampaně a vývoji se rozhoduje přímo ve vedení strany. „Nelze pominout ani to, že samotná kampaně na podporu vedení strany, v níž je především zdůrazňována osoba W. Gomulky, vyvolává na druhé straně dohady o určité opozici ve vedení. To vše jsou však pouhé kombinace, které vznikají z nejrůznějších faktů a dohadů.“ Z textu získá čtenář pocit, že Doležal se brání tomu, aby sám analyzoval možné změny ve vedení PSDS. Proto se odvolává na pozorovatele, aniž by bylo zřejmé, o koho se jedná. Poslední věta mu je také jakoby obranou, že pouze informuje o kombinacích vzniklých z různých dohadů, místo toho, aby napsal, že podle jeho názoru se věci mají tak a tak.⁴⁶

V souvislosti s polskou kampaní proti sionismu otiskl 19. dubna zajímavý text deník Práce. Připomínal 25. výročí povstání ve varšavském ghettu. Prováděl výčet, kolik Židů žilo v Polsku před válkou, kolik zahynulo při povstání a ve vyhlazovacích táborech. Vzpomenul židovské utrpení a v tomto kontextu jistě autor věděl, proč končil zrovna touto větou: „A tak se tato událost stává mimoděk i slovem k žhavé polské přítomnosti, plné výroků o nepřátelském sionismu a zpráv o sesazování pracovníků židovského původu z nejvýznamnějších funkcí. Varšavské ghetto připomíná povinnost pečlivě vážít každý čin, lidská historie bude pokračovat a budoucnost je soudce.“⁴⁷

České deníky v dubnu a na počátku května publikovaly texty o jugoslávské kritice polských poměrů. Jejich otištěním dávaly deníky prostor pro kritický pohled na Polsko. Deník Svobodné slovo psal 13. dubna o záhřebském filozofickém časopisu Praxis, který odsoudil propuštění šesti profesorů z Varšavské univerzity. Praxis to označil za škodlivé administrativní opatření proti filozofům a sociologům. Vyzval k přehodnocení tohoto rozhodnutí. Redakce časopisu vznesla otázku, zda

⁴⁴ Např. ČTK: *Jaká je situace v PSDS*. Lidová demokracie 24, 21. 4. 1968, č. 110, s. 2.

⁴⁵ Zkratka jkd: *Polský „jarní úklid“*. Lidová demokracie 24, 27. 4. 1968, č. 116, s. 2.

⁴⁶ Doležal, Josef: *Varšava před 1. májem*. Rudé právo 48, 30. 4. 1968, č. 119, s. 6.

⁴⁷ Zkratka ej: *Zoufalé povstání a jeho odkaz*. Práce 24, 19. 4. 1968, č. 108, s. 2.

židovský původ, dokonce v socialistické zemi, může být přitěžující okolností. Praxis zdůraznil, že po historických zkušenostech by se mělo opatrně mluvit o rasovém a národnostním původu, protože důsledný boj proti všem druhům diskriminace je kritériem socialistické zásadovosti.⁴⁸ Práce a Lidová demokracie publikovaly zprávu jugoslávské agentury Tanjug o článku bělehradského týdeníku *Ekonomika politika*. Tento týdeník pokládal za neuspokojivé tvrzení, že za protesty v Polsku stojí revizionisté, sionisté a reakcionáři. Podle listu méně významné skutečnosti vydává polská propaganda za nejdůležitější, aniž by se mluvilo o tempu budování společnosti. Další jugoslávský týdeník *Vjasnik* napsal, že nepokoje byly vyvolány hlavně neřešenými rozpory v rozvoji polského hospodářství.⁴⁹

Rudé právo uveřejnilo 7. května zprávu agentury Tanjug o protestním dopisu členů Srbské filozofické společnosti proti hrubým represáliím vůči učitelům a studentům polských vysokých škol. Tento dopis zaslali rektoru Varšavské univerzity, polskému ministru školství a velvyslanci PLR v Jugoslávii.⁵⁰

České deníky informovaly o proslovu rektora Varšavské univerzity Turského, který uvedl, že březnových protestů se zúčastnilo 1500–2000 studentů z celkových 12 000. Výchovná činnost byla nedostačující, až 60 % profesorů má i druhé zaměstnání, někteří považují poslání na univerzitu za okrajové.⁵¹ Deníky publikovaly 11. května zprávu ČTK o obnovení přednášek na Varšavské univerzitě. Podle zprávy ovšem doposud nebyly potvrzeny přihlášky ke studiu 70 bývalých studentů, mezi nimi i organizátorů demonstrací.⁵²

V tisku se objevily i dvě zprávy, které naznačily, že kampaň proti sionismu přerostla v Polsku do nebezpečné podoby. Mladá fronta publikovala 4. května zprávu ČTK s titulkem „Psychologická válka v Polsku“. Informovala o projevu předsedy vlády Cyrankiewiczze, který řekl, že PSDS by měla ze své práce vyloučit prvky potlačování kritiky a přikrašlování skutečnosti, současně ale má bojovat proti neodpovědné kritice. Podle zprávy protisionistická kampaň už natolik ovlivnila myšlení lidí, že téměř všechny nedostatky ve veřejném životě se připisují činnosti nepřátel lidového Polska a socialismu. Časopis *Prawo i zycie* uvedl několik případů křivd na lidech, kteří si plní své povinnosti, ale byli nařčeni ze sionismu nebo z nesprávného postoje k současným událostem.⁵³ Lidová demokracie otiskla 22. května zprávu ČTK „Zahraniční firmy ruší styk s PLR“. Podle zprávy Polské tiskové kanceláře od června 1967 rušily některé západní firmy své kontakty s PLR, což zdůvodnily antisemitismem v Polsku a jeho nepřátelským postojem k Izraeli. Polská tisková kancelář však odmítla tvrzení, že by tato rozhodnutí negativně ovlivnila bilanci polského zahraničního obchodu.⁵⁴

⁴⁸ Nesg.: *Jediná perspektiva - demokratický socialismus*. Svobodné slovo 24, 13. 4. 1968, č. 103, s. 2.

⁴⁹ Tanjug: *Kdo stál v pozadí polských událostí*. Lidová demokracie 24, 17. 4. 1968, č. 106, s. 2 – Tanjug: *Jugoslávci v Polsku*. Práce 24, 17. 4. 1968, č. 106, s. 2.

⁵⁰ Tanjug: *Srbští filosofové o Polsku*. Rudé právo 48, 7. 5. 1968, č. 126, s. 7.

⁵¹ Např. ČTK: *Polsko shledává příčiny?* Svobodné slovo 24, 7. 5. 1968, č. 126, s. 2.

⁵² Např. RP a ČTK: *Obnovení přednášek na varšavské univerzitě*. Rudé právo 48, 11. 5. 1968, č. 130, s. 3.

⁵³ ČTK: *Psychologická válka v Polsku*. Mladá fronta 24, 4. 5. 1968, č. 123, s. 10.

⁵⁴ ČTK: *Zahraniční firmy ruší styky s PLR*. Lidová demokracie 24, 22. 5. 1968, č. 140, s. 2.

Publicistika Jiřího Lederera

Doposud byla v tomto textu věnována pozornost tomu, jak polské události roku 1968 zachycoval český denní tisk. Je ovšem nezbytné zmínit publikační činnosti Jiřího Lederera, novináře, jehož texty v týdenících Reportér a Literární listy v dubnu a květnu 1968 představovaly velmi podrobnou analýzu polské politické situace. Pro zájemce mohou být i dnes velmi podnětné pro pochopení polských událostí. Je také nutné zdůraznit, že Jiří Lederer byl za své analýzy Polska v období normalizace trestně stíhán.⁵⁵

V Literárních listech (týdeníku Svazu čs. spisovatelů) publikoval Lederer 4. dubna otevřený dopis Ryszardovi Gontarzovi, autoru článku „Inspirátoři” ve varšavském deníku Kurier Polski 12. března 1968. V úvodu Lederer připomenul svůj velmi blízký vztah k Polsku, před dvaceti lety tam studoval, v roce 1967 jako první český novinář dostal cenu Svazu polských novinářů. Kladl Gontarzovi otázku, na jakém základě označil spisovatele Jasienicu, Kijowského, Slonimského, Kisielewského, Gredziňského, Andrzejewského, Kolakowského za nepřátele lidu. Pokládal by za tragédii, pokud by byl někdo svévolně vydáván za nepřítele lidu z propagandistických důvodů. Dal poté Gontarzovi 5 otázek, na které chtěl dostat odpovědi. 1. Kde a kdy byly zveřejněny materiály z varšavské schůze Svazu polských spisovatelů. 2. Proč jsou proti Jasienicovi a Slonimskému užívány záležitosti staré několik desetiletí, které jsou morálně i právně uzavřené. 3. Zda Gontarz soudí, že vlastně varšavské vysokoškolské studentstvo, které po mnoho dní demonstrovalo, bylo obětí několika mladíků z židovských rodin. 4. Čím si lze vysvětlit, že demonstrace proběhly i v jiných polských univerzitních městech. 5. Dnešní vysokoškoláci se narodili v lidovém Polsku, pocházejí z dělnických a rolnických rodin. Proč zrovna tato generace demonstuje za svobodu, proti cenzuře, proti policejnímu násilí? Lederer se ptal: „Jsou ty děti lidového Polska tak pobloudilé nebo dokonce reakční?” Žádal, aby Gontarz jeho dopis i své odpovědi publikoval v Polsku. Stejnou možnost nabídl Gontarzovi v Literárních listech. Žádná odpověď se ovšem v týdeníku neobjevila, Gontarz neměl zájem odpovědět.⁵⁶

V posledním dubnovém čísle Reportéra (týdeník Svazu čs. novinářů) uveřejnil

⁵⁵ Jiří Lederer (15. 7. 1922 – 12. 10. 1983) v letech 1945–1948 studoval na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a na Vysoké škole politické a sociální, poté jeden rok na Jagellonské univerzitě v Krakově. Lederer měl k Polsku silný osobní vztah, protože jeho manželka byla Polka. Od r. 1946 přispíval do sociálně demokratických listů, v letech 1951–1954 pracoval v dělnických profesích. V roce 1954 nastoupil do redakce Světa sovětů, v roce 1956 přešel do Večerní Prahy. Za uveřejnění kladné recenze na román Josefa Škvoreckého Zbabělci byl propuštěn. Poté pracoval jako redaktor Technických listů, v období 1962–1967 působil jako vedoucí výzkumného pracoviště Čs. rozhlasu. V letech 1968–1969 byl redaktorem Literárních listů, Listů a Reportéra. V lednu 1970 byl zatčen za podvracení Polské lidové republiky, ale po dvou měsících byl propuštěn. Nemohl ovšem pokračovat v novinářské práci. V lednu 1972 byl znovu zatčen a odsouzen na dva roky nepodmíněného trestu. Po roce byl propuštěn. V lednu 1977 byl v souvislosti s podpisem Charty 77 zatčen a odsouzen za zasílání děl českých spisovatelů do zahraničí na tři roky do vězení. Poté se vystěhoval do Spolkové republiky Německo, kde na přelomu 70. a 80. let vyšly dvě jeho knihy – *České rozhovory 1975–1976* a *Mé Polsko*. In: Jiří Brabec a kol. *Slovník zakázaných autorů 1948–1990*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

⁵⁶ Lederer, Jiří: *Dopis do Varšavy*. Literární listy 1, 4. 4. 1968, č. 6, s. 11.

Lederer komentář „Polsko – země v napětí“. Nejdříve kritizoval zvyk mezi socialistickými zeměmi – vzájemně mlčet o svých problémech, což podle jeho názoru vedlo k tomu, že lidé věděli více o dění v západních zemích než v socialistických. Až nyní podle jeho názoru nastala situace, kdy se země vzájemně kriticky posuzují. V Československu tento fakt souvisel se svobodou tisku, kdy se novinář v hodnocení jiných zemí nemusel držet oficiálního pohledu vlády a Ministerstva zahraničních věcí. Studentské protesty podle Lederera prezentovaly požadavky svobody slova a demokratizace života, velmi blízké i lidem v Československu. Lederer pokládal za příčinu napětí v Polsku rozpor mezi způsobem vlády a potřebami společnosti. Studentské demonstrace neútočily proti socialismu, ale proti používání nedemokratických, potlačovacích způsobů vládnutí, přičemž tento rozpor se týkal i dalších socialistických zemí – včetně Československa. K protestům dochází v zemích, kde ustrnulo reformní hnutí. Za nejnebezpečnější motiv ideologické ofenzívy polské PSDS pokládal Lederer útoky proti sionismu, které podle jeho názoru měly odvést pozornost od skutečných problémů, přičemž se tento boj proti sionismu dostal do spojení s antisemitismem, i když to polští představitelé popírali. „Je až mrazivě skličující skutečnost, když se vůbec vytahuje na světlo boží rasový původ obyvatel. Když se ze společnosti vyděluje určitá skupina obyvatel na základě původu a potom se tato skupina ještě rozděluje do tří kategorií (hodní, méně hodní a zlí) ... nakonec je věcí náhody a přechasto zůle, kdo do které kategorie bude zařazen.“ Lederer také kritizoval probíhající diskusi v Polsku za neposkytnutí prostoru pro vyjádření svých názorů lidem označeným za inspirátory studentských protestů. Podle Lederera nemohla být demokratizace spojena s umlčováním různých názorů odlišných od oficiálního. Současná neexistence studentských demonstrací podle Lederera neznamovala, že napětí zmizelo, jen se dočasně zabránilo jeho vyjevování.⁵⁷

Do tří květnových čísel Literárních listů napsal Jiří Lederer cyklus s názvem „Polsko těchto týdnů“. V těchto textech analyzoval současnou polskou situaci. Hned v úvodu prvního textu Lederer přiblížil překvapení svých přátel, když přijel začátkem dubna do Varšavy. Divili se, že se do Polska dostal, když ještě před nedávnem byli čeští novináři z Varšavy vypovídáni. Jeho pobyt trval 10 dní. Lederer popsal, jak si při setkání s lidmi všiml jejich strachu. Tlumili hlas, když se někdo přiblížil k jejich stolu. Většina lidí chtěla, aby novinář neprozradil, o čem spolu mluvili, a neuváděl jejich jména. Citoval tedy Poláky vždy bez uvedení jmen. Arabsko-izraelský konflikt vyvolal v roce 1967 ideologickou kampaň proti sionismu. Zároveň v témž roce došlo v Polsku ke zvýšení cen. Lederer se vrátil k poslednímu představení Předků v Národním divadle a divil se, že veřejnost věděla, kdy se bude toto představení konat. „Bylo mi to – pochopitelně neúředně – tlumočeno tak, že někdo chtěl vyvolat demonstrace. Kdyby hra byla prostě stažena, k žádné demonstraci by nedošlo.“

Poté zaznamenal konkrétní obsah projevů, které zazněly na aktivu varšavské pobočky Svazu polských spisovatelů 29. února 1968. Lederer upozornil na podivné okolnosti tohoto aktivu. Nikdo neznal jeho iniciátora. Jako by někdo měl zájem na tom, aby se spisovatelé vyslovili a stali se tak objektem ideologických

⁵⁷ Lederer, Jiří: *Polsko – země v napětí*. Reportér 3, 24. 4. 1968, č. 17, s. 4.

útoků. Ještě v době schůze přijížděly k budově svazu automobily s dělníky, kteří měli připravené rezoluce odmítající spisovatelskou schůzi.

Lederer se vrátil k studentským protestům 8. března a ve dnech následujících, zachytil jejich průběh dle svědectví svých přátel. Nejdrastičtěji postupovaly dělnické milice, které mlátily studenty po hlavě a vláčely i studentky za vlasy po zemi. Provedl výčet represí, kterými byli postiženi účastníci protestů. Konstatoval, že pročetl desítky studentských rezolucí, aniž by někde našel útoky proti Sovětskému svazu a socialismu.

Kampaň proti sionismu byla podle Lederera spojena s novou vlnou antisemitismu, i když to straničtí a vládní představitelé popírali. Mezi lidmi židovského původu existoval normální existenční strach. Již jen slova o původu pokládal Lederer za znak antisemitismu. Ve společnosti ovšem podle jeho zkušeností neměla tato vlna antisemitismu ohlas. Připomenul, že v letech 1956–1957 se vystěhovalo z Polska 40 000 Židů, mezi nimi řada politických funkcionářů, vysokých důstojníků a vědců, kteří zaujali významné postavení v Izraeli. Neexistují přesná pravidla jak někoho označit za sionistu, což otvírá volné pole pro zvlí.

Poté se Lederer zabýval interpelací poslanců Znaků. Zveřejnil podstatnou část jejího znění, protože tato interpelace nebyla v Polsku publikována. Zdůraznil dvě její základní otázky: 1. co hodlá vláda učinit, aby brutální akce skončily a aby z nich byly vyvozeny důsledky? 2. co vláda udělá pro to, aby se mládeži dostalo odpovědi na otázky, které vzrušují širokou veřejnost – otázky občanských svobod a kulturní politiky? Lederer citoval výroky komunistických poslanců při diskusi v Sejmu, kteří označovali interpelaci Znaků za protinárodní.

Podle Lederera Polsko, země s vypjatými nacionálními náladami a přetrvávajícím vlivem katolicismu, procházelo vážnou krizí stalinského politického systému, jehož reformu začalo již v roce 1956. Ovšem i nové Gomulkovo vedení postupně utužovalo poměry a potlačovalo odlišné názory. Lederer se domníval, že neexistovala pozitivní politická koncepce, pouze boj proti sionismu, revizionismu, liberalismu. Společnost stále silněji pociťovala absenci demokratických svobod a moderní koncepce pro socialistickou společnost. Lederer považoval odhalování sionismu za pouhou náhražku skutečné analýzy stavu věcí, kdy antisionistická kampaň odváděla pozornost od rozporů ve straně. Lederer ovšem konstatoval, že ve vedení PSDS neexistuje alternativa, která by zajistila demokratizaci strany a společnosti.⁵⁸

Jiří Lederer tedy v Reportéru a Literárních listech přinesl svědectví o současné polské situaci a provedl její podrobnou analýzu, za což v době normalizace nesl následky. Husákově normalizační vedení KSČ rozhodlo, že za svoji kritiku PSDS by měl být Lederer potrestán. V lednu 1970 byl zatčen „pro podvracení Polské lidové republiky“, ale po dvou měsících byl propuštěn. V lednu 1972 byl Lederer znovu zatčen a odsouzen na dva roky do vězení. Jako provinění mu bylo dáno právě otištění cyklu textů „Polsko těchto týdnů“ v roce 1968 v Literárních listech. Ve vězení strávil jeden rok.

⁵⁸ Lederer, Jiří: *Polsko těchto týdnů*. Literární listy 1, 2. 5. 1968, 9. 5. 1968, 16. 5. 1968, č. 10–12, s. 11 a 13.

Protest PSDS proti způsobu informování o Polsku v čs. médiích

Polští komunisté v květnu 1968 vyjádřili svoji nespokojenost s informacemi o Polsku v československých médiích. Velvyslanec Polské lidové republiky v Československu Włodzimierz Janiurek předal 6. května 1968 ústřednímu výboru KSČ a vládě ČSSR dopis ústředního výboru PSDS, který v něm vyjádřil znepokojení z informací, které se o Polsku objevují v čs. médiích. Reakce polských komunistů se může zdát z hlediska českého denního tisku poněkud překvapivá. Vzhledem k faktu, že polská úřední místa bránila vyslání českých korespondentů, informovaly tyto listy od poloviny března o Polsku převážně jen prostřednictvím zpráv tiskových agentur. Komentářů se objevovalo, zvláště v dubnu, jen malé množství. Nelze říci, že by noviny každý den hodnotily polskou politiku. Stejný protestní dopis by ale mohli napsat i českoslovenští představitelé. České deníky uveřejnily dne 11. května zprávu ČTK o komentářích varšavských deníků k politickému vývoji v ČSSR. Zpráva citovala komentář Trybuny Ludu, tiskového orgánu PSDS. Podle tohoto listu dostávali v československých médiích prostor revizionisté a zjevně antikomunisté, přičemž se objevovaly útoky proti komunistické straně i socialistickým zemím, včetně Polska. Obsah těchto projevů byl podle Trybuny Ludu v souladu s protipolskou kampaní vedenou imperialistickými a sionistickými centry na Západě. Polský deník prosazoval názor, že v Československu sílí protisocialistický proud, který chce oslabit vedoucí úlohu strany, dělnické třídy a znepřátelit Československo s bratrskými socialistickými zeměmi.⁵⁹

Komentář k polskému protestu napsal do Mladé fronty dne 9. května Miroslav Pavel. Po několika verbálních protestech na čs. velvyslanectví ve Varšavě i na Ministerstvu zahraničí přišla tato nota jako vrchol kritiky čs. médií. Podle Pavla byla i jugoslávská média obviňována z útoku proti Polsku. Nota pro něj byla těžko přijatelná, pokud by Polsko chtělo, aby média psala jen podle představ ÚV KSČ nebo vlády. Pavel zdůraznil, že toto pojetí fungování médií v Československu již skončilo. V závěru ironicky připomenul svůj nucený odjezd z Polska v březnu: „Z vrozené skromnosti dávám až na konec poznámku, že jedním z důvodů, proč nebylo Československo důkladněji informováno o Polsku, je možná i to, že tam v poslední době mohlo pracovat tak málo našich novinářů.“ Pavel tedy stejně jako Lederer kritizoval postoj polských úřadů. Je v této souvislosti ovšem zajímavé porovnat zcela rozdílné osudy obou těchto novinářů v době normalizace.⁶⁰

⁵⁹ ČTK: *Polský tisk k čs. svátku*. Mladá fronta 24, 11. 5. 1968, č. 129, s. 10.

⁶⁰ Pavel, Miroslav: *Dostali jsme notu*. Mladá fronta 24, 9. 5. 1968, č. 128, s. 6.

Miroslav Pavel (1941) v letech 1966–1985 pracoval v deníku Mladá fronta. Poté byl vedoucím ekonomické rubriky deníku Práce. V Československé televizi v letech 1975–1984 moderoval pořad *To nechce klid*. V roce 1988 předseda federální vlády Ladislav Adamec jmenoval Pavla do funkce ředitele tiskového odboru Úřadu předsednictva vlády ČSSR a zároveň se Pavel stal mluvčím federální vlády. Od 27. listopadu 1989 byl ústředním ředitelem Československé televize, ale již 10. ledna 1990 ho v této funkci vystřídal Jindřich Fairaizl. Poté se Pavel stal ředitelem vydavatelství *Economia*, a. s.

Velvyslanec ČSSR v Polsku Antonín Gregor se 23. května sešel s Władysławem Gomułkou a Józefem Cyrankiewiczem a odevzdal jim odpověď ÚV KSČ a čs. vlády. V dopise bylo uvedeno, že v médiích se objevily názory jednotlivců, kteří se vyjadřovali k vývoji v Polsku, což mohlo být pokládáno za vměšování do vnitřních polských záležitostí. ÚV KSČ a čs. vláda v odpovědi zdůraznily, že současný vývoj v Polsku je jeho vnitřní věc, nehodlají se do jeho záležitostí vměšovat a chtějí upevňovat spojení a spolupráci mezi Československem a Polskem.⁶¹

2. DĚLNICKÉ PROTESTY A GOMULKŮV PÁD V ČESKÉM TISKU

Český tisk na počátku normalizace

Invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 skončilo krátké období svobodných médií. Již 30. srpna 1968 byl usnesením vlády č. 292 zřízen Úřad pro tisk a informace, který měl za úkol řídit, kontrolovat a usměrňovat média. Zároveň se předpokládalo jeho fungování jako informačního a konzultačního střediska předsednictva vlády pro styk s redakcemi. Národní shromáždění přijalo 13. září 1968 zákon č. 127/1968 Sb. o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. Zákon potvrdil existenci a pravomoci Úřadu pro tisk a informace (ÚTI) v českých zemích a Slovenského úřadu pro tisk a informace (SÚTI) na Slovensku. Obsahoval stupnici postihů pro vydavatele (až po zrušení registrace), který by zveřejnil informace v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obnovoval cenzuru a zřídil instituci zmocněnců ve vybraných redakcích.

Na začátku roku 1969 se systém dohledu nad tiskem změnil. Úřad pro tisk a informace byl nahrazen novým Českým úřadem pro tisk a informace (ČÚTI). Vydával pokyny závazné pro všechny pracovníky, kteří schvalovali mediální obsahy v hromadných sdělovacích prostředcích. ČÚTI a SÚTI hodnotily a analyzovaly činnost médií, sledovaly dodržování tiskového zákona, směřovaly obsahovou orientaci médií, vyhodnocovaly zahraniční propagandu a její vliv na veřejné mínění. Zároveň vykonávaly správní činnost v oblasti periodického tisku – registraci, stanovení ekonomických nástrojů (cena, přiděl papíru). Rozhodující pro média byly požadavky oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ. Úřady uplatňovaly následnou cenzuru. Před odchodem do tiskárny nebyl obsah novin a časopisů kontrolován, ale úřady vydávaly pro média seznam zapovězených či naopak doporučených informací. Pokud se vedení redakce přesně neřídilo tímto seznamem, tak následovaly sankce proti listu, vedení redakce, popř. přímo proti redaktorovi. Pouze u vybraných médiích v některých případech (např. při výročí srpnové intervence) přistupovaly úřady k předběžné cenzuře. Jinak

⁶¹ ČTK: *Odpověď do Varšavy*. Mladá fronta 24, 24. 5. 1968, č. 142, s. 1 – *Naše odpověď do Polska*. Svobodné slovo 24, 24. 5. 1968, č. 142, s. 1.

ovšem vždy uplatňovaly cenzuru následnou. Tento systém vedl k velké autocenzuře mezi novináři, kteří se báli postihů za svoji práci, pokud by se nelíbila cenzorům na úřadech. Docházelo k unifikaci československé mediální krajiny, zvláště v oblasti denního tisku. Pro čtenáře přestávalo být důležité, který deník si koupí. Ve všech denících nalezl stejné informace a názory v komentářích. Kvalitativní úroveň čs. médií šla dolů, protože z médií byla nucena odejít celá řada velmi kvalitních novinářů. Na jejich místa přicházeli mladí lidé bez zkušeností, bez patřičného vzdělání, ale s ochotou psát tak, aby to odpovídalo představě ÚV KSČ a cenzurních úřadů.

Předsednictvo ÚV KSČ dne 6. května 1969 projednalo obsáhlý materiál, který byl věnován opatřením v oblasti hromadných sdělovacích prostředků. Opatření znamenala změny v řídicích funkcích všech sdělovacích prostředků a restrikcí titulů tištěných médií. Významným normalizačním dokumentem pro novináře se krátce poté stalo „Slovo do vlastních řad“, které bylo 17. května 1969 publikováno v Rudém právu. V tomto prohlášení 131 novinářů vyjádřilo podporu husákovskému vedení KSČ. V oblasti médií začal ÚV KSČ uskutečňovat velkou čistku. Z funkcí byli odvoláváni šéfredaktoři a další vedoucí pracovníci. V roce 1970 probíhaly stranické prověrky. Vyloučení ze strany znamenalo pro novináře znemožnění další publicistické práce. Svaz čs. novinářů prováděl výměnu členských průkazů, což byla další forma vyloučení velkých skupin novinářů z činnosti v médiích. Mezi zářím 1968 a březnem 1970 odešlo mimo novinářskou práci 479 novinářů, 165 publicistů emigrovalo. Ze Svazu čs. novinářů bylo na začátku 70. let při výměně členských legitimací vyloučeno 800 novinářů. Do roku 1971 došlo ke zrušení 156 ústředně registrovaných periodik. Komunistická strana se tak zbavila všech novinářů a periodik spojených s politikou Pražského jara. Média byla zcela převedena do služeb normalizace.⁶²

Informace o Polsku před gdaňskými protesty

Na podzim 1970 se v českých denících objevilo jen několik náznaků možné krize v Polsku. Zprávy o polském hospodářství byly vesměs pozitivní. Jednu z výjimek představovala uveřejněná zpráva Československé tiskové kanceláře z října 1970 o nejnižší polské sklizni obilí a krmiv za poslední léta. Dle zprávy ale bylo možné problém vyřešit racionalizací zemědělské výroby a dovozem obilí ze Sovětského svazu.⁶³ Varšavský zpravodaj Rudého práva Karol Hulman publikoval 12. listopadu 1970 informace o činnosti poslanců polského Sejmu. V rámci řady pozitivních zpráv zmínil, že stavební komise podrobila ostré kritice výstavbu bytů,

⁶² Literatura k situaci médií v Československu na počátku normalizace: Blodigová, Alexandra – Köpplová, Barbara – Sekera, Martin: *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. Katalog Výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; Fabian, Ján: *Analýza masových oznamovacích prostriedkov 1967-1970*. In: Slovenská spoločnosť v krízových rokoch 1967-1970 (zväzok II.). Bratislava: Komisia vlády SR pre analýzu historických událostí z rokov 1967-1970 a Politologický kabinet SAV, 1992; *KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945-1975)*. Uspořádal Z. Hoření. Praha: Novinář 1976.

⁶³ ČTK: *Problém obilí a krmiv*. Rudé právo 50, 9. 10. 1970, č. 240, s. 6.

protože z plánovaných 127 700 bytů se za posledních osm měsíců nedalo do užívání 47,3 %. Plán celoročních úkolů v polské bytové výstavbě byl splněn jen na 70 %.⁶⁴ Dne 5. prosince publikovaly deníky výňatky z projevu prvního tajemníka ÚV PSDS Gomulky v Zabrze při oslavách svátku havířů. Podle zprávy Gomulka promluvil také o hospodářských problémech Polska. Řekl, že ačkoli nebudou splněny všechny ukazatele této pětiletky, přece se dosáhlo úspěchů v socialistické výstavbě. V zemědělství způsobilo potíže nepříznivé počasí, které vedlo ke snížení zásob krmiv i stavu dobytka. Těžkosti však dle Gomulkových slov bylo možné překonat přesným plněním úkolů ve všech oblastech národního hospodářství.⁶⁵

Všechny deníky věnovaly celý podzim velkou pozornost jednání o polsko-německé smlouvě. Přinášely zprávy o jednotlivých jednáních při tvorbě smlouvy. Publikovány byly také komentáře k situaci, které se shodovaly v tom, že smlouva představuje cestu k normalizaci vztahů Polska a Německé spolkové republiky a příspěvek k uvolňování mezinárodního napětí v Evropě. Komentáře oceňovaly Willyho Brandta a jeho vládu, která ve srovnání s jejími předchůdkyněmi konečně začala provádět politiku reálního pohledu na vztahy s Polskem. Naopak přísné kritice byly podrobovány CDU-CSU. Komentáře je nazývaly revanšistickými silami, které nejsou ochotny přijmout závěry Postupimské dohody a nedotknutelnost polských hranic na Odře a Nise. Noviny prováděly srovnání, jak stejné západoněmecké politické kruhy se stále vracejí k Mnichovské dohodě a zpochybňují její neplatnost.⁶⁶

Deníky pak 8. prosince přinesly zpravodajství o samotném aktu podpisu polsko-německé smlouvy ve Varšavě. Symbolem této návštěvy je dnes fotografie premiéra Willyho Brandta, který zcela nečekaně poklekl před památníkem obětí nacismu na místě bývalého varšavského ghetta. Fotografie pokleknutí pak obletěla celý svět jako výraz německého pokání za nacistické hrůzy. V Československu se však tato fotografie neobjevila. Zde byly jen fotografie z aktu podpisu smlouvy. Rudé právo publikovalo fotografii, jak Brandt položil věnec k pomníku Neznámého vojína na náměstí Vítězství a poklonil se památce obětí 2. světové války před polským vojenským praporem. Jinak zde byla pouze slovní zmínka, že rovněž položil věnec k pomníku na místě bývalého ghetta.⁶⁷ O pokleknutí nic. Jediným deníkem, kde se čtenář mohl dozvědět něco o tomto gestu, bylo Svobodné slovo, které ve svém komentáři k významu 7. prosince napsalo: „V ten den poklekl šéf západoněmecké vlády před památníkem obětí nacismu na místě bývalého varšavského ghetta a poklonil se památce všech velkých mrtvých u hrobu Neznámého vojína v zemi, která za válku, rozpoutanou hitlerovským státem doplatila šesti miliony ztracených životů. A bylo to poprvé, co tak učinil vedoucí

⁶⁴ Hulman, Karol: „Tajemství“ aktivizace poslanců. Rudé právo 50, 12. 11. 1970, č. 269, s. 7.

⁶⁵ Nesg.: Lepší ovzduší v Evropě. Práce 26, 5. 12. 1970, č. 288, s. 1.

⁶⁶ Z řady zpravodajských materiálů i komentářů lze uvést např. Hulman, Karol: V zájmu Polska, NSR i Evropy. Rudé právo 50, 20. 11. 1970, č. 276, s. 7 – jkd: S čím začít? Rudé právo 50, 2. 11. 1970, č. 260, s. 7 – Hulman, Karol: 20 let po Zhořelci. Rudé právo 50, 28. 10. 1970, č. 257, s. 7 – LP: Úvod k normalizaci vztahů. Práce 26, 18. 11. 1970, č. 273, s. 2 – hč: Definitivní hranice. Zemědělské noviny 26, 21. 11. 1970, č. 276, s. 2.

⁶⁷ ČTK: Smlouva Polsko–NSR o normalizaci vztahů. Rudé právo 50, 8. 12. 1970, č. 291, s. 1.

západoněmecký politik od konce druhé světové války.”⁶⁸

Dne 14. prosince 1970 všechny české deníky informovaly o změnách cen v Polsku. Na prvním místě bylo ovšem vždy uvedeno, že dochází ke snížení cen mnohých průmyslových výrobků, léčiv a tkanin. Až na druhém místě figurovaly informace, jakým způsobem jsou v Polsku zdražovány potraviny. Noviny zdůrazňovaly, že toto zdražení je nutné pro další rozvoj polského hospodářství, protože prodejní cena mnohých potravin nepokrývá ani náklady na jejich výrobu, což pak stát musí dotovat miliardovými částkami. Rostla i spotřeba. Od roku 1950 vzrostl počet obyvatel o 10 procent, ale spotřeba masa až o 22 procent. Přesto zpráva končila optimisticky: „Upravením cen průmyslových výrobků se umožňuje obyvatelstvu nakoupit víc moderních, dlouhodobých výrobků, které polský průmysl produkuje ve větším množství, v širším sortimentu a na vyšší technické úrovni.” Zdůrazňováno tedy bylo hlavně zlevnění průmyslových výrobků.⁶⁹

Pouze Rudé právo se 15. a 16. prosince zabývalo jednáním 6. pléna PSDS, uveřejnilo zprávu ČTK a zpravodajství svého korespondenta Karola Hulmana o projevu člena politického byra a tajemníka ÚV PSDS Boleslawa Jaszczuka. Na plénu referoval o komplikované hospodářské situaci Polska. Podle Jaszczuka již nebylo možné jít cestami extenzivních metod rozvoje. Nesnadná hospodářská situace vznikla nepříznivými zemědělskými výsledky, přičemž poptávka po potravinách rostla tempem, který předstihl reálné možnosti zvýšení zemědělské výroby. Naopak příliš pomalu stoupala poptávka po průmyslovém zboží. Nové ceny tak měly být přizpůsobeny faktickým výrobním nákladům. Citováno bylo i z Gomulkova projevu, který řekl, že bohatý materiál z pléna bude nutné zpřístupnit a poskytnout všem stranickým organizacím a pracujícím v konkrétní a srozumitelné formě.⁷⁰

Zprávy o dělnických protestech do Gomulkovy rezignace

Ve všech denících se 17. prosince 1970 objevila zpráva Československé tiskové kanceláře s titulky „Výtržnosti v Gdaňsku” nebo „Srážky v Gdaňsku”. Podle zprávy došlo v tomto městě 14. a 15. prosince k pouličním srážkám, kdy chuligánské a dobrodružné elementy, které neměly nic společného s dělnickou třídou, zapálily veřejné budovy, vykradly obchody, zavraždily příslušníky bezpečnostních služeb. Příslušné orgány elementy rozehnaly a nastolily pořádek. Zpráva se odvolávala na sdělení agentury PAP, že při srážkách vyvolaných chuligány bylo zabito 6 osob a několik desítek zraněno. Některé deníky uveřejnily fotografii, u níž byl popisek, že zachycuje chuligány drancující obchody v polském Gdaňsku. Zpráva uváděla, že chuligánské elementy využily situace, která se vytvořila mezi zaměstnanci gdaňských loděnic. Nic bližšího ovšem zmíněno nebylo, takže čtenáři nemohlo být absolutně jasné, o jakou situaci se jednalo, co se

⁶⁸ Zkratka tar: *Smlouva PLR–NSR*. Svobodné slovo 26, 9. 12. 1970, č. 291, s. 2.

⁶⁹ Např. zkratka kh: *Změny cen v Polsku*. Rudé právo 50, 14. 12. 1970, č. 296, s. 3 – ČTK: *Úprava cen v Polsku*. Zemědělské noviny 26, 14. 12. 1970, č. 296, s. 1.

⁷⁰ ČTK: *Důraz na intenzifikaci polského hospodářství*. Rudé právo 50, 15. 12. 1970, č. 297, s. 7 – Hulman, Karol: *Cestou intenzivního hospodářství*. Rudé právo 50, 16. 12. 1970, č. 298, s. 7.

v loděnicích stalo.⁷¹

Následujícího dne, tedy 18. prosince, všechny deníky publikovaly zprávu ČTK s titulkem: „K událostem v Gdaňsku“. Tato zpráva byla ovšem v podstatě překladem komentáře polského deníku Trybuna Ludu ze 17. prosince. Opět zde byl popis násilí a ničení majetku v Gdaňsku. I nyní se psalo o bandách řádících dobrodruhů a chuligánů, které využily toho, že část kolektivu gdaňských loděnic v ranních hodinách opustila práci a vyšla do ulic. Podle zprávy museli ochránci pořádku reagovat na své napadení, přičemž použití síly představovalo jediné možné řešení situace. Opět se ovšem čtenář českých deníků nedozvěděl, s jakými požadavky dělníci konkrétně vyšli do ulic. Přetištěný komentář Trybuny Ludu přiznával v loděnicích vážné problémy spojené s nezbytnou modernizací podniku, které mohly vyvolat znepokojení. Podle zpráv se část pracujících vzdala možnosti věcného a klidného projednávání, podlehla nezodpovědným výzvám, vyšla do ulic pod vlivem provokatérů, kteří využili skutečnosti, že byly před několika dny změněny maloobchodní ceny. Součástí tohoto komentáře Trybuny Ludu byly také údaje o mzdách v loděnicích, přičemž bylo zdůrazněno, že tyto částky převyšují průměrné mzdy v jiných hospodářských odvětvích.⁷² Český čtenář si v podstatě musel udělat vlastní výklad této zprávy, aby pochopil, že při protestech dělníků se jednalo patrně také o vyjádření nesouhlasu se zdražením potravin. Propagandistickou tendencí bylo ukázat loděnice jako místo, kde není důvod si stěžovat na finanční situaci.

Dne 19. prosince 1970 uveřejnily deníky podrobně obsah rozhlasového a televizního projevu předsedy vlády Cyrankiewiczze, v němž mluvil o původcích událostí jako o nepřátelích socialismu, o anarchistických a chuligánských živlech. Vyzval všechny pracující, aby se distancovali od provokatérů a dobrodruhů. Dále se objevily v novinách agenturní zprávy o uklidnění situace v Gdaňsku a o odstraňování škod. Nebyly publikovány ale žádné informace o atmosféře v Gdyni a ve Štětíně, kde přitom také docházelo k dělnickým protestům.⁷³ Rudé právo navíc otisklo citace z komentáře Trybuny Ludu, podle nějž buřiči vyzývají k zastavení práce a vyprovokávají násilné akce. Záškodnická Svobodná Evropa podněcuje a štvě lidi k neodpovědným činům, které škodí celému Polsku.⁷⁴

Informace o Polsku od Gierkova zvolení do únorového pléna PSDS

Dne 21. prosince publikovaly všechny deníky na 1. straně rozsáhlé zpravodajství o rezignaci Gomulky na pozici prvního tajemníka ÚV PSDS a zvolení Edwarda Gierka do této funkce. Uveřejněna byla zpráva o Gomulkově zdravotním stavu jako důvodu rezignace a životopis Gierka. Rudé právo otisklo celý Gierkův rozhlasový a televizní projev. Ostatní deníky seznamovaly čtenáře s

⁷¹ ČTK: *Výtržnosti v Gdaňsku*. Práce 26, 17. 12. 1970, č. 298, s. 2 – ČTK: *Srážky v Gdaňsku*. Svobodné slovo 26, 17. 12. 1970, č. 298, s. 2 – ČTK: *Výtržnosti v Gdaňsku*. Rudé právo 50, 17. 12. 1970, č. 299, s. 7 – ČTK: *Pouliční srážky v Gdaňsku*. Zemědělské noviny 26, 17. 12. 1970, č. 298, s. 2.

⁷² Např. ČTK: *K událostem v Gdaňsku*. Svobodné slovo 26, 18. 12. 1970, č. 299, s. 2.

⁷³ Např. ČTK: *V Gdaňsku uklidnění*. Zemědělské noviny 26, 19. 12. 1970, č. 300, s. 2.

⁷⁴ ČTK: *V zájmu budoucnosti lidového Polska*. Rudé právo 50, 19. 12. 1970, č. 301, s. 7.

hlavními body tohoto projevu. Čtenář se mohl podívat, co vše se náhle o Polsku dovídá. Bylo možné zaznamenat slova o ostrých společenských konfliktech, o nepromyšlené hospodářské politice, o chaosu, o nutnosti utužení sepětí strany s dělnickou třídou a potřebě celospolečenské diskuse. Čtenář si také přečetl, že bude muset být vyřešena sociální situace rodin s nejnižšími příjmy, kterých se zvláště silně dotkly nedávné změny cen. I v Gierkově projevu zazněla slova o protisocialistických živlech, které využily toho, že někteří dělníci podleli emocím a zastavili práci. Podle Gierka nikoliv protest dělníků, ale činnost těchto živlů narazila na rozhodný odpor pořádkových sil.⁷⁵

I pro období po 7. plénu PSDS platí, že české deníky se vyhýbaly komentování polské situace. Jinak se hojně vyjadřovaly k zahraničním událostem, zde ovšem k vlastním komentářům nepřístupovaly. Přetiskovaly zprávy Československé tiskové kanceláře, které obsahovaly výňatky z polské Trybuny Ludu. Čtenář si tak nepřečetl komentáře českých novinářů, ale pouze názory hlavního polského stranického listu. U listů jistě fungovala autocenzura. Každý komentátor věděl, co se od něj očekává při komentování americké a západoevropské politiky, ale nemohl si být jistý, jak se dívat na Polsko, na bratrskou socialistickou zemi, kde se náhle ukázalo, že je v hluboké hospodářské krizi a nedokáže zajistit dobré životní podmínky svým občanům, čímž ovšem popírá význam socialismu. Překotný vývoj událostí byl zřejmě problémem i z hlediska Českého úřadu pro tisk a informace, který teď měl rychle reagovat na krizi v socialistické zemi, a proto pro něj patrně bylo obtížné vyslovovat doporučení pro sdělovací prostředky. Lze ovšem předpokládat, že o otištění kritického Gierkova projevu se rozhodovalo přímo v sekretariátu ÚV KSČ. Zaujetí jasného stanoviska ke krizi v socialistické zemi bylo problematické, a proto tady existovala stálá tendence publikovat komentáře Trybuny Ludu jako ústředního orgánu ÚV PSDS. Výklad potom mohl být: Polští soudruzi nejlépe znají své problémy, a proto bude vhodnější uveřejňovat jejich hodnocení situace.

Náznak komentáře se objevoval pouze v příspěvcích varšavského zpravodaje Rudého práva Karola Hulmana, i když i on se vyhýbal hlubším analýzám. Zdůrazňoval, že vedení polských komunistů chyby přiznalo, poučilo se a vyvodí důsledky. Řešení problémů bude složité, ale vedení PSDS hledá východisko z krize při konzultacích s pracujícími.⁷⁶

Je nutno připomenout, že se zde propojila československá a polská situace. V prosinci 1970 přijal ústřední výbor Komunistické strany Československa „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“. V tomto dokumentu komunistické vedení kritizovalo politiku Pražského jara. Také ÚV KSČ zdůrazňoval, že strana musí spolu s pracujícími hledat cestu z krize. Přesvědčoval veřejnost, že nové vedení je schopno zajistit lepší život občanů. S jistou nadsázkou se dá říci, že polská situace i československým komunistům nahrávala, protože mohli pracujícím ukázat, že nejen Československo hledá cestu z krizového období, i bratrské Polsko má vážné problémy, které musí nyní řešit.

⁷⁵ Např. ČTK: *Změny ve vedení PSDS*. Práce 26, 21. 12. 1970, č. 301, s. 1 – *Rozhlasový a televizní projev soudruha E. Gierka*. Rudé právo 50, 21. 12. 1970, č. 302, s. 7.

⁷⁶ Hulman, Karol: *Polské přeměny*. Rudé právo 50, 29. 12. 1970, č. 304, s. 7.

Až do dalšího pléna ÚV PSDS v únoru 1971 přinášely české deníky řadu informací o vývoji v Polsku. Stále ovšem platilo, že dávaly přednost agenturním zprávám a komentářům přetiskovaným z Trybuny Ludu. Na konci prosince deníky publikovaly agenturní zprávy o rezolucích a telegramech pracujících s projevy podpory novému prvním tajemníkovi Gierkovi. Na konferencích PSDS členové strany zdůrazňovali nutnost těsnějšího sepětí strany s masami, potřebu nových metod práce PSDS a odborové organizace. Straniční funkcionáři v největších průmyslových podnicích diskutovali s pracujícími o aktuálních hospodářských otázkách, přičemž podle Trybuny Ludu byla tato setkání výrazem upevnění socialistické demokracie a známkou nového stylu práce. Výroba spotřebního zboží bude rozšířena, služby se zlepší, Polsko čeká modernizace průmyslu, rozvoj zemědělské výroby. Součástí zlepšení hospodářské situace bude zmrazení cen potravin na dva roky, provázené dalším postupným snižováním cen průmyslových výrobků. Média informovala o odvolání Mariana Spsychalského z funkce předsedy Státní rady, jeho nahrazení J. Cyrankiewiczem, kterého ve funkci premiéra vystřídal P. Jaroszewicz.⁷⁷ Ve zprávách tedy převažovala zcela pozitivní tendence, kdy všechny problémy strana spolu s pracujícími vyřeší a Polsko vybědne z politické a hospodářské krize. „Vystoupení kolektivů pracujících,“ napsala polská agentura PAP, „svědčila o určitém hlubokém konfliktu a dokonce krizi, která se projevila v mnoha aspektech. Jejím základem nebylo pouze zvýšení cen potravin. Toto opatření v nejlepším případě odhalilo tento konflikt. Předpoklady konfliktní situace existovaly a zrály dlouhou dobu. Jejich zdrojem byla často voluntaristická řešení hospodářských problémů, skutečnost, že se nediskutovalo s dělnickou třídou o otázkách týkajících se ekonomiky systému, jejího fungování a řízení, vypracování a forem plnění perspektivních plánů.“⁷⁸

Agenturní zprávy o konzultacích vedení PSDS s pracujícími v různých městech a průmyslových podnicích, včetně loděnic v Gdaňsku a Štětíně, pokračovaly i v lednu 1971. Deníky informovaly o zvednutí příjmů u více než 5 milionů osob o celkovou roční hodnotu 7,4 miliardy zlotých, o zvýšení nejnižších mezd a důchodů o 30–150 zlotých měsíčně, o zlepšení zásobování trhu masem a potravinářskými výrobky o 5 miliard zlotých nad plán.⁷⁹ Noviny přinášely zprávy o sjezdu polských ekonomů, který hledal příčiny krize polského hospodářství. Navrhl cesty k rozvoji výroby pro potřeby trhu, exportu a optimální korekturu plánu na rok 1971. Podle sjezdu nebyly dostatečně sladěny úkoly kladené na dělnickou třídu s perspektivami růstu životní úrovně.⁸⁰ Dne 26. ledna informovaly všechny deníky o setkání Gierka s pracujícími štětínské loděnice A. Warského, kde podle zprávy byla znovu zastavena práce.⁸¹ Následujícího dne vyšla další zpráva o setkání Gierka se zástupci

⁷⁷ Např. ČTK: *Důvěra polského lidu E. Gierkovi*. Rudé právo 50, 22. 12. 1970, č. 303, s. 1 – ČTK: *Uklidnění v Polsku pokračuje*. Zemědělské noviny 26, 23. 12. 1970, č. 303, s. 2 – ČTK: *Změny v polské vládě*. Práce 26, 27. 12. 1970, č. 304, s. 2.

⁷⁸ ČTK: *Podpora novému vedení*. Práce 26, 23. 12. 1970, č. 303, s. 2.

⁷⁹ Např. Nesg.: *V Polsku byly zvýšeny mzdy*. Práce 27, 3. 1. 1971, č. 1, s. 2 – ČTK: *Dialogem a důvěrou k překonání obtíží*. Svobodné slovo 27, 8. 1. 1971, č. 6, s. 2 – ČTK: *Stabilizace cen v Polsku*. Zemědělské noviny 27, 11. 1. 1971, č. 8, s. 2.

⁸⁰ Např. ČTK: *Sjezd polských ekonomů*. Rudé právo 51, 8. 1. 1971, č. 6, s. 7 – *Příspěvek polských ekonomů*. Práce 27, 9. 1. 1971, č. 7, s. 2.

⁸¹ Např. *Polští představitelé v baltských loděnicích*. Svobodné slovo 27, 26. 1. 1971, č. 21, s. 2 – ČTK: *Polští*

loděnic z Gdaňsku a Gdyně. „Podle agentury PAP delegáti netajili trpkost a projevovali nesouhlas se situací, která vedla k tak vážným následkům, ke krizi důvěry mezi vedením a lidem, k tragickým prosincovým událostem. Podali řadu návrhů, jak nejrychleji vyřešit nejpálčivější problémy, jak vytvořit takové vztahy, aby byly zajištěny zájmy pracujících a aby se zabránilo opakování krize.” Podle zprávy dělníci vyjádřili plnou podporu novému vedení PSDS, uznali, že nejlépe ji dokáží činy a vrátili se k normální práci.⁸²

I v lednu převažovaly komentáře Tribuny Ludu. Od českých publicistů se přesto několik komentářů objevilo. Moskevský zpravodaj Rudého práva Josef Mašín napsal 7. ledna komentář k návštěvě Gierka a Jaroszewicze v Moskvě. Soudil, že imperialistické kruhy Západu vkládají naděje do každého pokusu zvrátit vývoj v kterékoliv socialistické zemi. „To, že vývoj událostí vzal jiný směr, než jaký by si přáli západní monopolisté, je zásluha realistických marxistickoleninských sil ve vedení PSDS. V tom jsou naděje lidu socialistického Polska, že vývoj v jeho zemi půjde po správné cestě.”⁸³ Varšavský zpravodaj Karol Hulman napsal komentář „Tváří k lidu”, v němž uvedl, že strana se obrátila k lidu, aby znala jeho těžkosti. V posledních letech se v Polsku zanedbala leninská zásada boje proti zkostnatělosti a byrokratismu. Podle polského tisku v mnohých závodech chybí základní sociální zařízení a školky, zdravotnická střediska nejsou dostatečně vybavena. Jen v lehkém průmyslu by na odstranění nedostatků bylo třeba 15 miliard zlotých. „Ostré kritice je podroben obchod, zdravotní péče, národní výbory a zvláště odborové svazy v závodech. Vyčítá se jim, že často přehlížejí kritickou situaci v závodech a že ochrana zájmů a oprávněných požadavků jim byly cizí.”⁸⁴ V. Šimek v Práci zdůraznil, že nové vedení PSDS učinilo bez protahování opatření k nápravě porušování leninských norem a ozdravení hospodářství v zemi. Podle Šimka byla důsledně nastolena cesta dialogu a konzultace s dělnickou třídou. Šimek viděl dva důvody prosincových událostí – 1. narušení leninských norem ve stranickém životě a porušení svazku mezi stranou a pracujícími, 2. nedostatky v hospodářském životě a některé mylné ekonomické koncepce, které vedly k nedostatečnému uspokojování potřeb pracujících. Události na polském pobřeží bylo podle komentátora možné pokládat za vystoupení dělnické třídy, kterého však zneužily chuligánské a zločinecké živly.⁸⁵

Těsně před únorovým plénem PSDS publikoval ještě jeden komentář varšavský komentátor Rudého práva Karol Hulman. Podle jeho názoru zasedání a konference PSDS ukázaly upřímnou otevřenost a úpornou snahu odhalit kořeny problémů a hledat řešení cesty z nedostatků, které se za léta nahromadily. Citoval z Trybuny Ludu, že zahraniční obchod se málo staral o zabezpečení deviz, potřeby trhu nechával na posledním místě. V Polsku byla malá starost o potřeby člověka. Odborové organizace pracovaly formálně. Pro hospodářství představovalo zátěž splácení americké půjčky z roku 1957. Vedení málo hledělo na upevňování spojení

představitel u štětínských loďařů. Rudé právo 51, 26. 1. 1971, č. 21, s. 7.

⁸² Např. ČTK: *Aby se krize neopakovala*. Práce 27, 27. 1. 1971, č. 22, s. 2.

⁸³ Mašín, Josef: *Potvrzení společné cesty*. Rudé právo 51, 7. 1. 1971, č. 5, s. 7.

⁸⁴ Hulman, Karol: *Tváří k lidu*. Rudé právo 51, 16. 1. 1971, č. 13, s. 7.

⁸⁵ Šimek, V.: *Polsko na prahu roku 1971*. Práce 27, 19. 1. 1971, č. 15, s. 2

strany s lidem. „Neradili se s pracujícími, neviděli jejich bolesti, nepřihlíželi k jejich názorům. Ukázalo se to v přijatém systému materiálních podnětů. Skrytě i legálně se zvyšovaly ceny zboží, narůstaly poplatky, a na druhé straně se z trhu očividně ztrácely lacinější výrobky. V této situaci zvláště bolestně dolehlo na pracující a lidi s nejnižšími důchody poslední loňské zvýšení cen.” Podle Hulmana byla východiskem z krize pouze obětavá a poctivá práce. Nové vedení PSDS začalo otevřeně mluvit o situaci země, rozhodlo se využít 8 miliard zlotých na zlepšení situace.⁸⁶

Všechny deníky ve dnech 8. a 9. února podrobně informovaly o zasedání pléna ÚV PSDS. Přinesly obsáhlé výňatky z projevu Edwarda Gierka. I pro čtenáře v Československu musely být překvapením některé informace z Gierkova projevu. Poprvé byl zveřejněn počet 45 lidí, kteří se stali oběťmi prosincových událostí, zraněno bylo celkem 1165 lidí, z toho 564 civilních osob, 531 příslušníků občanské milice a pomocné stráže občanské milice, 70 vojáků a důstojníků polské armády. Z celkového počtu raněných bylo 153 lidí zraněno střelnými zbraněmi. Připomeňme, že agenturní zpráva 17. prosince uváděla počet 6 mrtvých. Od tohoto dne se další počty mrtvých v českých denících neobjevily až do Gierkova projevu. Z něj také vyplývalo, že při posuzování situace a nařízení opatření na potlačení demonstrací bylo použito výhradně síly, aniž byly využity možnosti účinné politické práce v podnicích. Použití síly podle Gierka bylo v rozporu se zásadami socialismu, nepřispělo k vyřešení krize, ale pouze vedlo k jejímu vystupňování. Akce dělníků na pobřeží stejně jako na jiných místech nebyly namířeny proti socialismu. Krize narůstala řadu let a mezi lidmi se šířila nespokojenost s hospodářskou a sociální politikou. Gierek také oznámil, že se jen málo zvyšovaly průměrné mzdy, v práci plánovací komise se projevil značné deformace, k chybám přispěl i pasivní postoj vlády.⁸⁷

Gierek řekl, že v prosinci se příčiny napětí hledaly výhradně v činnosti protispolečenských živelů a byl vnucován názor, že události mají kontrarevoluční charakter. Podle Gierka by toto hodnocení bylo nejen chybné, ale ve svých důsledcích dokonce katastrofální. Gierek tak paradoxně média, i československá, usvědčil z dezinformací. Čtenář si mohl vzpomenout, že i média v Československu zpočátku prezentovala gdaňské události jako akce protisocialistických živelů, které nemají nic společného s dělnickou třídou. Každý si tak v únoru 1971 mohl vytvořit svůj názor na média, která neinformovala pravdivě ani o dění v jiné socialistické zemi. Symptomatické je, že ke Gierkovu projevu se neobjevily v českém tisku komentáře. Gierkova slova o nesprávném použití síly, které vedlo k desítkám mrtvých a stovkám zraněných, představovala pro československé komunisty, potažmo čs. média, těžký úkol pro vysvětlování. Jak objasnit, že komunistická vláda popřela význam socialismu, když nedokázala pro polské občany zajistit dobré životní i pracovní podmínky a na jejich protesty odpověděla násilím, které si vyžádalo desítky mrtvých a stovky zraněných?

⁸⁶ Hulman, Karol: *Čas činů*. Rudé právo 51, 5. 2. 1971, č. 30, s. 7.

⁸⁷ Např. ČTK: *Osmé plénum ÚV PSDS o situaci v Polsku*. Svobodné slovo 27, 8. 2. 1971, č. 32, s. 2 – *Problémy vyřešíme klidně, ale pečlivě*. Rudé právo 51, 9. 2. 1971, č. 33, s. 7.

V následujících dnech se pouze objevila agenturní zpráva, že politické byro ÚV PSDS a předsednictvo vlády rozhodly od 1. března snížit ceny potravin na úroveň před 13. prosincem, kdy byly zvýšeny.⁸⁸ Čtenář si mohl vzpomenout, jak mu 14. prosince 1970 bylo vysvětlováno, že zvýšení cen potravin je nezbytné pro další vývoj polského hospodářství.

---

⁸⁸ Např. ČTK: *Ceny na úroveň před 13. prosincem*. Práce 27, 16. 2. 1971, č. 38, s. 2.

---

3. ZÁVĚR

Lze konstatovat, že v roce 1968 i na přelomu let 1970 a 1971 nezískali čtenáři českých deníků o situaci v Polsku přesné a objektivní informace. V roce 1968 měli čeští novináři upřímnou snahu informovat o studentských protestech i jejich důsledcích pro polskou politickou scénu. Dělo se tak v situaci, kdy již v Československa nefungovala cenzura. Polské úřady ovšem neumožnily českým listům vyslat do Polska své korespondenty, kteří by se snažili nezprostředkovaně zaznamenat polskou realitu. Z tohoto důvodu byly noviny odkázány na zpravodajství tiskových agentur. Pouze Jiřímu Ledererovi se podařilo strávit v Polsku několik dní. Do Literárních listů poté napsal své dojmy z Polska a provedl podrobnou analýzu tamní situace. Za své texty byl za normalizace komunistickou totalitní mocí zatčen a odsouzen k nepodmíněnému trestu.

V čase gdaňských dělnických protestů byla média v Československu již zcela ve službách ÚV KSČ a podléhala dohledu cenzurních úřadů. Z redakcí museli odejít příznivci politiky Pražského jara. České deníky na přelomu let 1970 a 1971 při informování o Polsku vycházely ze zpráv tiskových agentur. Bylo zřejmé, že noviny se velmi vyhýbaly komentování polské politické situace. Tohoto úkolu se zbavily přetiskováním komentářů polského deníku Trybuna Ludu. Na těchto komentářích bylo patrné, že jejich pohled na události se proměňoval v závislosti na vývoji situace ve vedení PSDS. Média tak sama odhalila svůj způsob zkreslování informací, když si čtenáři během několika měsíců na přelomu let 1970 a 1971 mohli přečíst zcela rozdílné zprávy o dělnických protestech i celkové polské hospodářské i politické situaci.

PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE / PRAGUE SOCIAL SCIENCE STUDIES**Mediální řada**

001	Tomáš Trampota Jan Křeček Vlastimil Nečas	Média a moc
002	Josef Benda	Zahraníční kapitál v českých vydavatelstvích časopisů
003	Milan Šmíd	Žurnalistika v informační společnosti: Internetizace a digitalizace žurnalistiky

OBRAZ POLITICKÉ SITUACE POLSKA V ČESKÉM TISKU NA PŘELOMU 60. A 70.LET

Petr Bednařík

Edice pracovních sešitů PSSS
Mediální řada MED-004

Redakční rada

Irena Reifová
Tomáš Trampota
Alena Lábová
Jan Cebe

Korektor

Blanka Pscheidtová

Vydavatel

FSV UK, Smetanovo nábřeží 6, Praha 1

Kontakt

veda@fsv.cuni.cz
